

50764

D
24/61

MAGYAR NYOMDÁSZAT

AKÖNYVNYOMTATÓ ÉS TESTVÉR-
IPARAGAK HAVI SZAKFOLYOIRATA
SZERKESZTI JANOVITS FERENC, TARS-
SZERKESZTŐ, NOVÁK LÁSZLÓ, KIADJÁK
A GRAFIKUS MŰVEZETŐK TARSASKÖRE ÉS
A MAGYARORSZÁGI MAGÁNTISZTVISELŐK
SZÖVETSEGÉNEK GRAFIKAI SZAKOSZTÁLYA

1922 MÁJUS HÓ

XXXIV. ÉVF. 5. SZ.

MAGYAR NYOMDÁSZAT

A KÖNYVNYOMTATÓ ÉS TESTVÉRIPARÁGAK HAVI SZAKFOLYÓIRATA

BUDAPEST, 1922 MÁJUS HAVA
XXXIV. ÉVFOLYAM
5. FÜZET

Az ősnyomtatványokról

Az 1499-iki kölni krónika az első nyomtatott könyvként a sokszor említett 42 soros bibliát jelöli meg. Továbbá megállapítást nyert, hogy ezt a munkát a 36 soros biblia követte. Az első kis és keskeny betűkből van szedve, az utóbbihoz pedig nagyobb és vastagabb betűket használtak. Mindazonáltal a 36 soros biblia betűit a 42 soroshoz használtakénál idősebbeknek tartják, mert azok a már jóval a könyvnyomtatás föltalálása előtt rajzolt könyvekben sűrűn előfordulnak. Azonban természetes, hogy a mesterien előállított bibliai nyomtatványok előtt is lehettek már kísérleti munkák, mert hiszen azt senki sem hinné el, hogy Gutenberg mindjárt az említett remekművekkel kezdte. Így többek között ismernek egy irodalmi töredéket, amely csillagászati adatai után ítélve, az 1448. évre szóló naptár lehetett és így 1447-ben készülhetett. De vannak még ennél is régibb nyomtatványok. Legalább a betűformákról és a szedés- és nyomtatástechnikai fogyatékoságai miatt gondolják, hogy a legrégebb megmaradt Gutenberg-termék. Ezt a nyomtatványt a mainzi Gutenberg-társaság kutatta ki. A címe: „Mainzer Fragment vom Weltgericht”. Mint már említettük, a meglévő ősnyomtatványok közül ez tekintik ezidőszert a legrégebbnek. A szövege egy német vers töredéke és arról szól, hogy milyen lesz az istenfélő és hitetlen sorsa az ítélet napján. A két oldalon nyomtatott irat 24 soros. Bizonyára bőjtidőkben került nyilvánosságra és az istenfélőlelkek buzditására szolgált. Ezt a nyomtatványt egészen véletlenül régi akták között találták és most a mainzi Gutenberg-múzeum őrzi. Az ilyen értékes leleteket egyáltalán csak a véletlennek lehet köszönni. Az ősnyomtatványkutatók ugyanis legújabban rájöttek arra, hogy a régi

időkben az aktákat takarékosági szempontból — a papíros és a pergamen nagyon drága anyag volt még akkor — makulatúrába csomagolták és ilyen módon már nem egy értékes ősnyomtatványt fődöztek föl. Sőt a könyvkötésnél is csak ilyen használaton kívüli nyomtatványokat dolgoztak föl. A kutatók most persze nagy buzgalommal forgatják a régi könyveket, hátha valami értékes dokumentumra bukkannak. Dr. Zedler és Heinrich Wallau, a két kitünő kutató és szakember, vizsgálat tárgyává tették az ismertetett verstöredéket és úgy nyilatkoznak, hogy a betűk és a technikai kivitel azt a benyomást teszik, hogy a nyomtatvány kétségtelenül olyan időből származik, amikor Gutenberg találmánya még nem állhatott azon a fokon, amelyen az említett csillagászati nyomtatvány, illetőleg az 1448. évre szóló naptár nyomtatásakor állt. A betűk nem állnak vonalban, magasabb, tehát szíjjellapított és alacsonyabb, illetőleg alig látható betűk nagyszámban fordulnak elő. Az írásjelek teljesen hiányzanak, a kizárás rendszertelen és a betűk sem tökéletesek még. Mindezek a jelenségek arról tanuskodnak, hogy a leírt nyomtatvány tényleg a könyvnyomdászat bölcsőkorából való. Az írás majdnem 23 pont magas és a 36 soros biblia megjelené-

séig, nagyon kevés eltéréssel, az ősnyomtatványokon csak ez a betűfaj található. Eltérés később legföljebb annyiban mutatkozik, hogy a betűk már valamivel jobban állnak vonalban és a betű képe is tökéletesebb. Itt elsősorban az öntökészülék fejlettebb volta észlelhető. Azt is megfigyelték, hogy különböző ősnyomtatványokon némi betűk annyira hasonlók hibájukban, hogy csak egyazon matricáról készülhettek... Ez pedig amellettt bizonyít, hogy a matrica nem ólomból, hanem tartósabb anyagból, valószínűleg acélból állított elő. Természetes tehát, hogy a mainzi verstöredék betűi is acélból készült matricáról öntettek.

A párisi 27 soros Donatot a második legrégebb ősnyomtatványnak tekintik. (Aelius Donatusnak a középkorban általánosan használt latin nyelvű tanítási röviden Donatnak nevezik.) A 14 oldalra terjedő nyomdai terméknek vélet-

Változás a Magyar Nyomdászat szerkesztőségében

Úgy véljük, hogy örömet szerzünk t. olvasóinknak, amikor bejelentjük, hogy sikerült a Magyar Nyomdászat társszerkesztőjéül

NOVÁK LÁSZLÓT,

a szakirodalomnak avatott és briliánstollú munkását megnyernünk. Nyereség ez nemcsak a Magyar Nyomdászatnak, de az egész grafikai iparnak, mert így Novák László azzal, hogy elfogadta a társszerkesztői állást, ismét szoros kapcsolatba jutott a grafikai iparágakkal és széleskörű tudásának, megmondott, lelkiismeretes munkásságának olvasóinkon keresztül elsősorban a grafikai iparágak fogják hasznát látni. Ez a bejelentésünk egyszersmind újabb bizonysga annak, hogy a Magyar Nyomdászat a lehető legjobbat akarja nyújtani olvasóinak.

**A Magyar Nyomdászat
szerkesztősége.**

lenül föl kutatott maradványáról van itt szó. Valamikor a mainzi városi levéltárban találták, most a párisi nemzeti könyvtárban őrzik. E nyomtatvány és a mainzi verstöredék betűi között bár nem nagy az eltérés, mégis észrevehető, hogy valamivel fejlettebb nyomdatéchnikának a produktuma. Egyébként azonban rögtön észrevehető, hogy a két munka egy műhelyből származik.

A holland Donatok a párisiénál sokkal kedvezőlenebb benyomást keltenek. Az írás körülbelül mittel nagyságú. A belük nem állanak vonalban és a nyomtatvány maga rendkívül nyugtalan képet mutat. A papirosrlap úgy fest, mintha hangyák lepték volna el. A hollandok erősen állítják, hogy ezek a nyomtatványok még Gutenberg találmánya előtt készültek. Hát bizony ha a fogyatékoságuk után bíráljuk el azokat, akkor a holland föltevésnek igazat adhatunk. A már idézett kölni krónika is tesz némi célzást erre és nincs kizárva, hogy van is valami a dologban, noha általában kételkednek ennek a lehetőségében. Hogy a holland Donat-nyomások öntvényről és nem fametszetről készültek, az kétségtelen, viszont azonban föltehető az is, hogy egymás mellé szedett betűk, illetőleg szedés, ilyen összefolyó és rendszeretlen képet nem mutathat. Valószínűleg szedéssé formált apró betűlemezekről van itt szó, amelyekről a nyomtatás úgy készülhetett, amint azt a könyvkötőknél még ma is láthatjuk. Hogy Gutenberget ezek a Donatok inspirálták volna a könyvnyomtatás föltalálására, vagy hogy egyáltalán volt-e tudomása ezek létezéséről, erről biztosat senki sem mondhat. Hiszen az sem lehetetlen, hogy a két találmány egymástól teljesen függetlenül jött létre, csak hogy a hollandi nem fejlődött tovább, ellenben Gutenberg művészete nemsokára Hollandiába is bevonult.

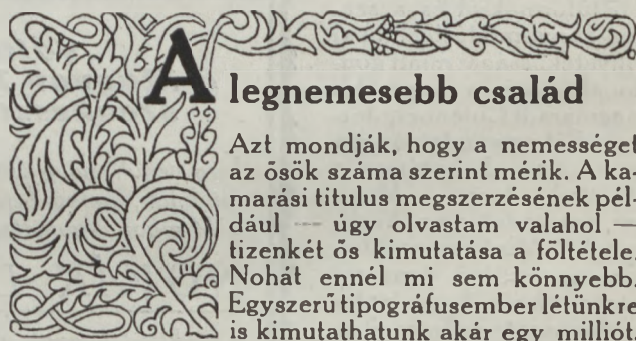
A harmadik legrégibb ősnymtatvány, mint már említettük, az 1448. évre szóló csillagászati naptár. Ezt a nyomtatványt 1901-ben a wiesbadeni könyvtárban találták. Egy ősrégi könyvtáblának a belső oldalára volt ragasztva. Nagy kár, hogy ez a nyomtatványemlék is csak töredék. A hónapok csak januártól áprilissig vannak meg és ezekből is a sorok végei le vannak vágva. A holdváltozások és a föltüntetett ünnepek révén állapították meg matematikai pontossággal, hogy a nyomtatvány: naptár és hogy az 1448. évre szól. Így tehát bizonyára 1447-ben készült és ennél fogva a legrégibb nyomtatvány, amelynek az előállításai idejét meg lehet állapítani. Az ezután következő legrégibb nyomtatvány hét esztendővel fiatalabb. Ez a nyomtatvány: egy német falinaptár. Persze ennek az ősnymtatványnak is csak a töredéke van meg és a nagyságából ítélve, a naptár 33,5×24 cm. térfogatú lehetett. A könyvnyomtatás fokozatos fejlődésének a jeleit ezen már határozottan föl lehet ismerni. A betűk szépen vonalban állanak és különféle apróbb változások arra mutatnak, hogy a nyomtatástéchnika terén szerzett tapasztalatok itt már fölhasználtattak. A farkos betűk konzekvensen vannak alkalmazva és a mondatok végét középre zárt pont jelzi.

Valószínű, hogy bizonyos betűfajt több éven át használtak az ősök. Ami írás elkopott, azt azután a készletben álló matricáról mindenkor újjal pótolták. És föltehető az is, hogy a nyomdában szükséges különféle segédeszköznek és anyagnak Gutenberg volt a megteremtője. Mindazonáltal kétségbevonják, hogy az említett nagy német naptárt Gutenberg készítette volna. Ugyanis ez a nyomtatvány — úgy a szedés, mint a nyomás — nélküli mindazt, ami Gutenberg munkáit általában jellemzi: a csin, a mű-

vésziesség. A kutatók azt gondolják, hogy ennek, valamint a 36 soros bibliának Pfister volt a nyomtatója. E föltevésnek lehet is valamelyes alapja, mert a nyomdák szaporodásával Gutenberg betűivel több helyen dolgoztak. Így például tudni vélik, amikor Pfister Bambergben nyomdát alapított, Gutenbergtől írást vásárolt, még pedig azt az írást, amelyik eredetileg a 42 soros bibliához készült. Minthogy azonban ez nem a legjobban sikerült, Gutenberg túladdott rajta és a bibliához más írást készített. Itt van a magyarázata annak, hogy noha a 36 soros biblia később készült, mint a 42 soros, mégis régibb és tökéletlenebb betűi vannak. Ez egyezik azzal a föltevessel is, hogy a 36 soros biblia csak rövidített kiadása a 42 sorosnak és hogy ezt Pfister a Gutenbergtől vásárolt selejtes betűkkel nyomta.

Gutenberg biblia- és zsoltnymtatásait megelőzően Missalékkal (misenyomtatványokkal) is kísérletezett, de ezek a nyomatok a 42 soros bibliához hasonlítva még igen fogyatékosak. A megmaradt példányokon, amelyekből egyet Münchenben, egy másikat Sankt-Paulban őriznek, világosan kivehető, hogy a hiányokat ecsettel vagy tollal igyekeztek pótolni. A meglévő legrégibb nagyobb Gutenberg nyomtatvány, amelynek a 42 soros biblia, tehát 1459 előtt készült, az úgynevezett Missale speciale. Egyes sorok vörössel vannak nyomva, a nagy iniciálék pedig festés útján készültek. A kötet fölönagyságú és 176 lapot tartalmaz. Füst állítólag ehhez a munkához adta azt a 800 aranyforintot, amelyet később pör útján igyekezett behajtani Gutenbergen. Persze van ezzel szemben álló vélemény is. Ugyanis kiindulva abból, hogy ez a misenyomtatvány meglehetősen fogyatékos, a nyomtatását nem Gutenbergnek, hanem egy berromünsteri kanonoknak tulajdonítják, aki a hozzá való írást Gutenberg egyik tanítványától szerezte.

N. E.

A legnemesebb család

Azt mondják, hogy a nemességet az ősök száma szerint mérik. A kamarási titulus megszerzésének például — úgy olvastam valahol — tizenkét ős kimutatása a föltétele. Nohát ennél mi sem könnyebb. Egyszerű tipográfusember létünkre is kimutathatunk akár egy milliót. Minden embernek van ugyanis 2 szüleje, 4 nagyszüleje, 8 déd-, 16 szép-, 32 úkszüleje; úkszüleinknek ismét összesen 64 szülejük, 128 nagy-, 256 déd-, 512 szép-, 1024 úkszülejük; az ezután következő számok: 2048, 4096, 8192, 16.384, 32.768, 65.536, 131.072, 262.144, 524.288, 1.048.576. A huszadik ízig visszamenőleg tehát máris kimutathatunk egymillió őst. Egy-egy generációt harminc esztendőre szokás számítani, s így $20 \times 30 = 600$ esztendőre, vagyis a tizennegyedik évszázad elejéig kellene csak visszamennünk, hogy az egymillió ős együtt legyen. Hogy sorban elmondjuk a nevüket: még ha tudnók is, aligha tehetnők, mert percenkint egy ős nevének recitálását számítva, éltlen-szomjan, egy szikrányit sem aludva, két esztendőig kellene „kimenet nélkül” darálnunk, hogy megösmertessük a nyájas publikumot annak az egymillió honfinak és honleánynak a nevével, akik csak a legutóbbi száz esztendő folyamán is szerény személyünk fölépítéséhez a maguk szerelmi energiájával

hozzájárultak. Őseink fősorolására tehát — lévén az átlagos emberi élet fölötté kurta, a nyomdászé még kurtább —, sajnos, nem érünk rá.

Hatszáz esztendő alatt egymillió ő! Ne dagadjon tipográfuskebelünk a büszkeségtől? Ha tizenkét ősert a kamarásság jár, mennyi dukál az egymillióért? ...

... Kósza kutya vetődik az utamba. A legproletárabb, gazdátlan, mindig éhes ebek egyik szomorú példánya. Vajjon vannak-e neki is ősei?

Számítani kezdek. A kutya ivarérettsége már nyolctíz hónapos korában teljes. Termékenysége pedig jóval nagyobb, mint az emberé. Terhességének ideje csak 63 nap, s ennek leteltekor egyszerre hatot-nyolcat kölykedzik.

Nagy megdöbbenésemre kiderül, hogy az én egymillió őszömmel szemben az a mocskos állat legalább is húsz-harmincmilliót mutathatna föl a legutóbbi hatszáz évről.

Hát még a tengeri malac, amely egy év alatt három-négy turnusban negyvenet is ellik, s az újszülöttek három hónap alatt elérik a teljes ivarérettségüket!

Van egy kollégánk, a nagyfejű tipográfusbogár (nem az Oroszországba származott Csere-Bogárról van szó!), amelyet a természetrajzi könyvek *Bostrychus typographus* néven ismernek, s amely esztendőnkint néhány száz utódot nevel a fenyőerdők nagy kárára. Hány őse lehet egy-egy ily bogárkának hatszáz esztendőre visszamenőleg?

Vagy — már bocsánatot kérek — itt van a poloska, amely hatszáz esztendőre visszamenőleg szintén billiónyi őssel dicsekedhetnék. Hiszen a poloskamama évente négyszer is: márciusban, májusban, júliusban és szeptemberben szánja rá magát a szaporításra, s mindannyiszor ötven-hatvan petét tojik; hogy azután az e petékből kikelt ifjú poloskák mennyire ijesztő gyorsasággal érik el teljes szaporítóképeségüket; nagyvárosi kollégáink úgyis tudják.

No de talán elég volt már ebből a matematikával fűszerezett biológiából; eléggé világos amúgy is, hogy az ősök számából nem lehet biztosan következtetni senki nemességének kisebb vagy nagyobb fokára. Próbáljuk ezt meg valamely más módon.

Mi, a munka holtig aktív katonái, alig is tudhatnók a nemességet egyébbel mérni, mint hogy mennyi jót meg hasznosat cselekedett az illető az emberiség javára, mennyi könnyet törölt le a kicsinyek arcáról, s mennyi vigasztalást és gyönyörűséget hozott az emberek millióinak. Mi, a kezünk munkájából élő nyomdászok, Gutenberg Jánosnak, „az emberiség legnagyobb jóttevőjének“ alakját hasonlíthatatlanul nemesebbnek látjuk, mint azokét a történelmi nagyságokét, akiknek nevével szinte nyüzsög az iskoláskönyvek sok-sok lapja. A világhíres császárok meg hadvezérek legtöbbször igen törpe fráternek tekintjük, mondjuk, a pápaszem ősméretlen fölhalálójához, avagy Victor Hugóhoz, Goethehez, Jókaihoz is képest; mert hiszen ezek beláthatatlan tömegek számára szereztek megkönnyebbülést, élvezetet és szellemi gyarapodást, míg a nagynak nevezett hadvezetők életének igazában csak a háborúikban elpusztult embermilliók hektombája a látható eredménye.

Igy mérve a nemességet, s nem ragaszkodva szigorúan a két-avagy többblábú állatok specieihez, próbáljuk megállapítani, hogy melyik az a család, amelynek az emberiség legtöbbet köszönhet világeletemben, s amely legtöbb igyekezettel és eredményel húzta mindenkoron a legfőbb jónak, a kultúrának szekerét.

Nem kellett soká keresnünk, már meg is találtuk. A család őse, a nemzetségalapító *Írás* talán már

százezeresztendő is megvan, de azért itt él még köztünk, s tele kézzel osztja számunkra mindazt, ami szép, jó és igaz. Mindennek, amit a „haladás“ szó felöllel: ő a világranemzője. Ő tette az embert emberré. Paradicsomi álmok hordozója, az Igazság bűvösszavú hirdetője ő. Olykor visszaélnék a nevével, a Hazugságnak varnak róla himet, de ő ezt végül is a legretentőbb büntetéssel: a világosabban látó, bár gyakran csak igen kései utókornak a megvetésével sújtja.

Születése idejét és helyét nem tudjuk, A kilencvenmillió lakosságú Atlantisz világrész tengerbe-süllyedésekor — tehát hatvanézer évvel ezelőtt — már élt és dolgozott, mint azt ősegyiptomi meg egyéb följegyzések szavukhihetően regélik. A negyvenezer esztendő indiai kultúrájának nevelőapja volt, épp úgy a szumir kultúráé is, amely nyolcezer esztendeje volt virágában.

A legendás ősrásnak négy legegyszerűbb leszármazottját mindenki ősméri; az egyiknek a neve *Xylo-Typographia*, a másiké *Chalkographia*, a két ifjabbiké: *Lithographia* meg *Photographia*. Edes testvér mind a négy.

Xylo-Typographia építőmester, a nagy Írás legidősebb fia, szellemi örököse és eszméinek végrehajtója. Hatalmas művön dolgozik már évszázak óta: az emberiség kultúrpalotáján, mely ha valamikor készen lesz, eszményi jóléttel egyesíti majd magában az egész emberspeciest, borszínezetre, nyelvre és minden egyébre való tekintet nélkül.

Chalkographia és Lithographia segédkeznek bátyjuknak a roppant művön; övök a csinostómunka.

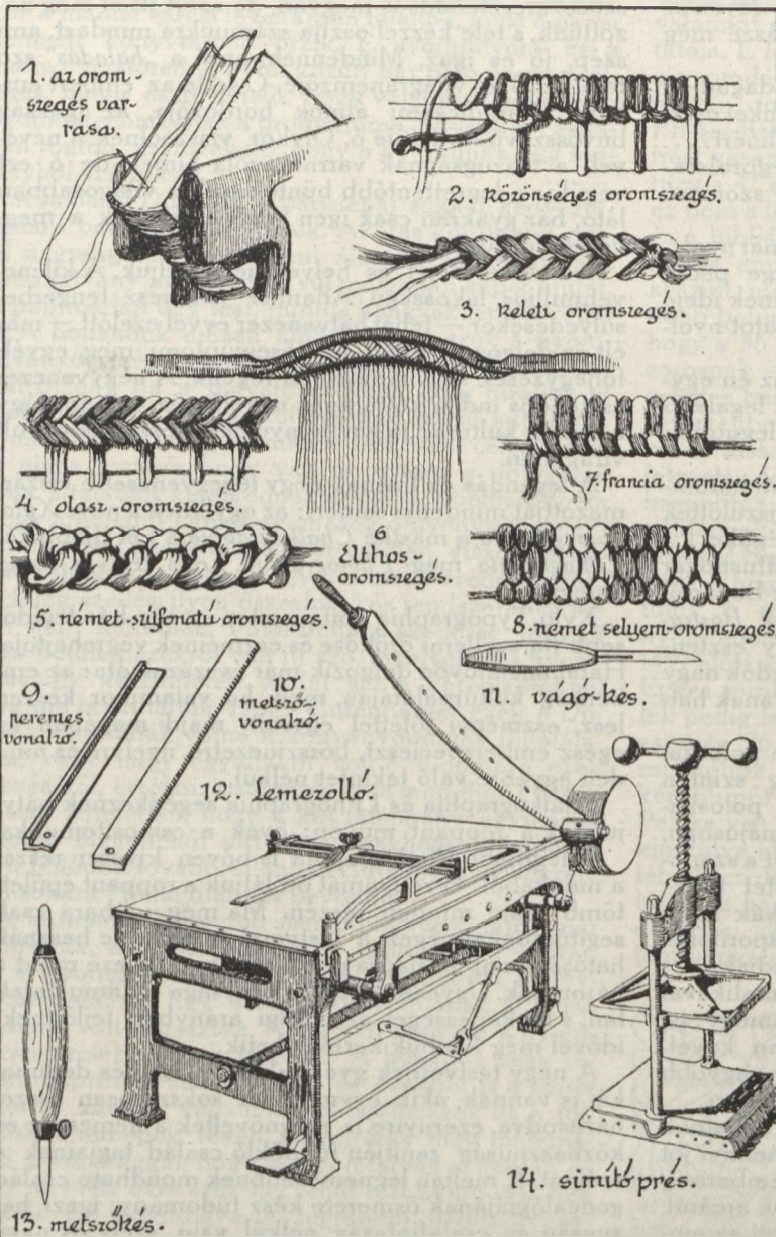
A legifjabb Photographia is bőven kiveszi részét a munkából; kezenyomat ott látjuk a roppant épülettomb majd minden részén. Ma még jobbára csak segítőmunkát végez a testvérei mellett, de használhatósága napról napra nő. Már is a jobbkeze mind a háromnak. Úgyessége, találékonyága fölülmulthatatlan, s ha képességei az eddigi arányban fejlődnek: idővel még fölebbük kerekedhetik.

A négy testvérnek gyermekei, unokái és dédunokái is vannak, akik egymásközt sokszorosan összeházasodva, ezernyire is megnövelték a nemesség és közhasznúság zenitjén tündöklő család tagjainak a számát. E méltán legnemesebbnek mondható család genealógiájának ősmereke kész tudomány: igazi, hazugság és csalafintaság nélkül való, szép és nagy tudomány.

* * *

Bizonyosan megértettek e lap olvasói. A legmagasztosabb rendeltetésű, tehát legnemesebb iparok és művészetek népes családjáról van szó: a *nyomdászalérol*, amelynek neve majdnem egyértelmű a kultúráéval. Amely hatalmas, mint a tenger árja: bálványokat dönt és isteneket emel. Amely jó és kedves, vigasztaló és enyhítő; a szava balzsamos ír. Amely a civilizált embernek olyan, mint a falat kenyér; nélküle élni: még gondolatnak is irtózatos volna!

Amerre lépünk: a nyomdászati valamely műve mosolyog felénk. Reggelre kelve, szűkös otthonunk falairól nyomtatott képek tekintenek alá: olajnyomatok, litográfiák vagy fotografikus képmások, három- és négyszínnyomatok, talán egy-két acélmetszet, rézkarc vagy heliogravúr is; ha a szoba fala tapétázott: a tapétában mindjárt egy igen érdekes nyomdászati terméket tisztelhetünk. A cipőnk tisztításához való cipőkrem szép bádognyomatásos dobozban rejtőzködik, vagy ha régi módra subickot használunk: azt feketenyomásos faskatulyában találjuk meg. Franck-kávét, teát, minden háztartási cikket tarkanyomtatá-

On 1-8-a. ábrák Eldam-után, 14.-s. Coquerell nyomár, a többi eredeti. [J. S.]

Jaachik Almos tanár könyvéből.

sos dobozokból s papírzacskókból szedeget elő édesanyánk; s a jó asszony tarka kendőjén és kötényén ott látjuk a nyomdászat egyik oldalágának, a szövetyomtatásnak virágos motívumait. De a szövetyomtató munkájának nyomát látjuk színes ingünk desinjén, olcsóbbfajta nyakkendőnkön és zsebbevalóinkon is. Fehérnemünk monogramját pedig előnyomat után varrta ki a fürge asszonyi kéz.

Reggelizünk. Szegény ember módjára, tarka bögréből szürcsöljük a kétes valódiságú kávét. Ez a bögre is bizonyos mértékben nyomdászati munka. Legalább a rajta pompázó virágdísz az; lehúzóképekkel vitték át a porcellánra, s aztán égetéssel rögzítették meg rajta. Olcsóbbfajta edényeink tüzes virágpompája mind ennek a nyomdászati eljárásnak köszönhető.

Következik az obligát cigaretta. Vaknyomásos bőrtárcánkat elővéve, bronznyomatos papirosba csavart dohányféle kerül az ajkaink közé; durva litográfiai nyomatú gyújtóskatulyánkon végighúzzuk a drága

„masinát”, rágyújtunk, s aztán tűnek eredünk.

Az utcán a plakátok tömege köszönt bennünket; a tipográfiának és litográfia-nak valósággal versenytere minden hirdetőoszlop. Az utcasarkokon százféle újság meg broszúra; markáns címsorok sivalkodnak róluk a járókelőkre. A boltok kirakatába dugott árukon ezernyi tarka vignetta, a nyomtatástechnika sokoldalúságának megannyi bizonyossága. Nincs olyan bolt, amelynek kizárata egy csomó nyomdai művet ne foglalna magában; a könyvesboltoké pedig valóságos műtárlat, ahol a grafikai sokszorosító-művészetek egész sereg ágazata küzdök egymással, avagy megfordítva: támogatja egymást.

Gyerekek sietnek az iskolába. Táskájuk tartalma csupa tipográfiai, litográfiai, fotomechanikai meg vonalzóintézeti termék. Még a ceruzájukra is rá van nyomtatva, hogy „Johann Faber” stb.

Odébb egy bús hordár támogatja a sarokház falát. A siphkán bádognyomatásos betűk és számok. Amott egy rendőr a hasán visel ilyes nyomdászati terméket.

Zeneszó szűrődik ki egy emeleti lakás kristallofóniás nyomatokkal ékes ablakaiból. Chopinnek a Nocturneje. Nyilván kótából, nyomtatott kótából zongorázik a lakás szépe. Hol volnánk muzsika dolgában a nyomdászat nélkül? Talán derék rokonaink, a csuvasok és cseremiszek zeneművészeténél tartanak még ma is.

A nyomdász kezemunkája mindenütt. Fizetési eszközünk — sajna — nyomtatott papiros; levelezésünket levélbélyegnek nevezett nyomtatott papirosdarabkáért közvetíti el a posta; ha igazságot keresünk: egyebek közt okmánybélyeg az ára; s ha minden kötél szakad: föltesszük egy színes nyomtatott „blatt”-ra, ami még megmaradt.

Bölcsőtől a koporsóig elkiséri az embert a nyomdászat. A szegényebbjét a szó legszorosabb értelmében, hiszen az újszülött proleárt víznyomatos papirospelenkába csavargatják a mai inséges időkben; ha pedig istenhözadót mond a szegény ember ennek a tohuvaobhus világnak: bronznyomatos papirosszemfödő borul a gondoktól barázdás homlokára.

Milliárdnyi gondolatban fogant ezernyi sokszorosítóeljárás: ez ma a nyomdászat. S a nyomtatóeljárások roppant családjában közös a velükszületett magasztos cél: az emberi szellem pallérozása és gyönyörködtetése. Lehet-e ennél nemesebb valamit csak képzelni is?

Eszményi nemességű demokrácia: ez a nyomdászat jellemének századokon át mindenén átszillogó alapvonása. Akadtak bár olykor az ólombetűnek is spadassinjai, bérencei — csakúgy, mint az igazságszolgáltatásnak Jeffreys-ei és német szeptemvirjei —, de e hitványok száma elenyésző csekélységű kivétel. A nyomdászat a szellem szabadságharca, a nyomdásban pedig — félezeresztendő történelem bizonyítja — benne lappang a szabadsághős. Az elfajzás nemcsak hogy ritka dolog, hanem azonkívül még természetellenes is.

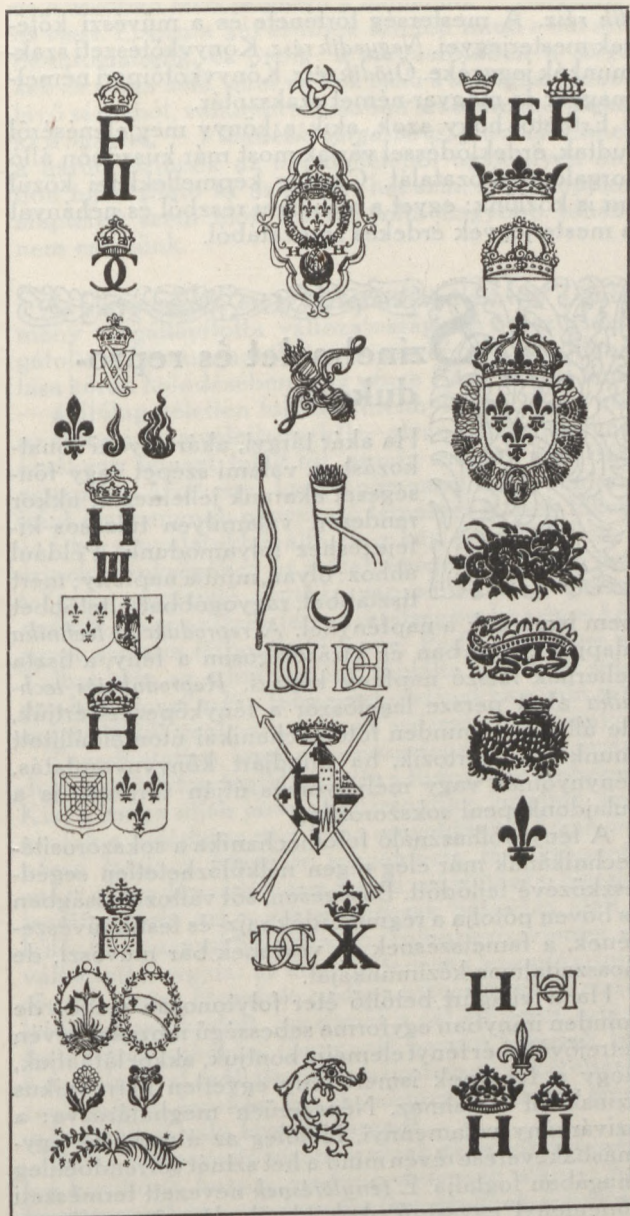
Novák László.

Kézikönyv a könyvkötő- mesterségről

Néhány nap múlva hagyja el a sajtót Jaschik Almos tanár tollából a Népszava könyvkereskedésének a kiadásában megjelenő Műszaki Könyvtár XXXII. kötete, a könyvkötőipar első magyarul írt szakirodalmi értékű kézikönyve. Címe *A könyvkötőmesterség* lesz. Ha a közelmúlt évek könyvkötődilettantizmusát és a konjunktúra lázlevegőjében elszaporodott „amatőr”-kiadványok divatját tekintjük, tulajdonképpen csodálkoznunk kellene azon, hogy ennek a nemes mesterségnek ennyi ideig kellett várnia, amíg a szakirodalomban helyet talált. Csodálkoznunk kellene, ha nem tudnók, hogy ez a szószerző értelemben vett hézagpótló és hosszú évek tanulmányainak eredményeit összegező szakmunka már 1917-ben készen volt a megjelenésre és csak a nyugtalan évek politikai zűrzavara akadályozta meg korábbi megjelenését. Eredetileg a kereskedelemügyi minisztérium megbízásából az Iparosok Könyvtára részére készült, de az a nyomdavállalat, amely ugyanakkor csak úgy ontotta gépeiből a Milliók Könyvét és más ezzel rokonszínvonalú tipográfiai műremekeket, nem talált a könyv számára elegendő — papírost. És minthogy a könyörtelenül vágató idő nem várta meg a papiroshiány e különleges válfajának megszűnését, egy esős októberi napon beköszöntöttek azok az idők, amikor a minisztériumok kulturális tevékenysége hosszabb időre megbénult. Így jutott a kézirat 1919 április havában a szellemi termékek tanácsa elé, amely habozás nélkül a könyv kiadása mellett döntött, de döntését az augusztusi események kivihetlenné tették. A status quo alapján egy év után a könyv tehát újra az iparoktatási tanácshoz került, ahonnan írója azt visszavásárolta és a könyvkötőmunkások szakszervezetének kérelmére a Műszaki Könyvtár rendelkezésére bocsátotta.

Érdekes, ha nem is egyedülálló pályafutása ez egy szellemi terméknek, amelyet végül is a magyar munkásság áldozatkészségének kellett közkinccsé tennie olyan országban, ahol e célra iparoktató és iparfejlesztő intézmények és társadalmi egyesületek vannak.

Mert a könyv nemcsak könyvkötősegédek és ifjúmunkások számára készült. Igaz, hogy túlnyomó része a mesterség technikai részével foglalkozik, azonban kiterjeszkedik a könyvkötőipar művészettörténelére, szakirodalmára és szakkifejezések szótárszerű magyarázatára is, sőt egyik fejezete egyenesen magában áll az ipar szakirodalmában, amennyiben történeti sorrendben összegyűjtve ismerteti a legkiválóbb mesterkötéses könyvjegyeit és szignumait. A könyvkötőszakma különben is ma már olyan közel áll minden művelt emberhez, a rokonszakok munkásairól nem is beszélve, hogy egyszerűen elképzelhetetlenek tartjuk a könyvekhez való hozzá nem értést bárki részéről, aki az e könyvben felölelt ismeretanyagunk legalább elméletileg nincs birtokában. A könyv természetesen elsősorban a mesterség kézműipari részével foglalkozik, kiterjeszkedik a ma már alig ismert technikai eljárásokra is, hogy a szakmáról egy lehetőleg egységes képet adjon, de minden alkalommal utal a gépteknikai könyvkötőipar speciális jellegére, ahol azt a tárgyalt kérdés áttekinthetősége megköveteli. A munka iránt való érdeklődést különben föl-

Jaschik Almos tanár könyvéből. Könyvkötői mesterjegyek.

keltheti tartalmának itt következő beosztása: *Első rész.* A könyvkötés munkamenete és a könyvkészítő eljárások: *I. fejezet.* A könyv fűzését előkészítő eljárások. Ivek hajtogatása. Széjjeljesedés. Számbavevés. Előigazítás. Javítás, mosás, foltozás. Előzékpapírosok készítése és beillesztése. Fűzellen könyvek körül-vágása, arany metszéseinek fölhordása és bepréselése. *II. fejezet.* A fűzés. A könyvhát enyvezése. Az előzék. A könyvhát meggömbölyítése és a körül-vágás. A metszések festése és aranyozása. Az oromszegés és a jelzőszalagok. *III. fejezet.* A könyvtet betáblázása; a fölfűzés, az ereszhözillesztés és a beakasztás. A hát borítása. A födél táblák borítása. Egészbőr- és félbőr-, egészvászon- és félévázsonkötések borítása. Pergamenkötések. A bársonnyal és him-zésekkel borított könyvfödél készítése. *IV. fejezet.* A könyvhát és a födél táblák díszítése. A vaknyomás. A kézi aranyozás. A bőrfelrakás, a bőr, metszés és a bőrdomborítás. Csatok és veretek fölerősítése. Az előzék beragasztása. *Második rész.* A könyvkötőműhely technikai berendezése és a könyvkötőiparban használt anyagok és vegyszerek ismertetése. *Harmad-*

dik rész. A mesterség története és a művészi kötetek mesterjegyei. *Negyedik rész.* Könyvkötészeti szakmunkák jegyzéke. *Ötödik rész.* Könyvkötőipari német-magyar és magyar-német szakszótár.

Érthető, hogy azok, akik a könyv megjelenéséről tudtak, érdeklődéssel várják most már küszöbön álló forgalombahozatalát. Gazdag képmellékletei közül mi is közlünk: egyet a technikai részből és néhányat a mesterjegyek érdekes sorozatából.

Színelmélet és reprodukció

Ha akár tárgyi, akár egyéni vonatkozásban valami szépet vagy fontosat akarunk jellemezni, akkor rendesen valamilyen túlzásos kifejezéshez folyamodunk. Például ahhoz: olyan, mint a napfény; mert tisztábbat, ragyogóbbat, éltetőbbet nem ismerünk a napfénynél. A *reprodukciós technika* alapját elsősorban és kizárólagosan a fény, a tiszta fehérnek látszó napfény képezi. *Reprodukciós technika* alatt persze legelőször a fényképezést értjük, de általában minden fotomechanikai úton előállított munka ide tartozik, ha mindjárt könyvnyomtatás, fénynyomás vagy mélynyomás útján történik is a tulajdonképeni sokszorosítás.

A fényt fölhasználó fotomechanika a sokszorosító-technikának már elég régen nélkülözhetetlen segéd-eszközévé fejlődött. Bőségesen, sőt változatosságban is bőven pótolja a régmúlt idők rajz- és festőművészetének, a fametszésnek és vérsnek bár művészi, de hosszadalmas kézimunkáját.

Ha a világúrt betöltő éter folytonosan rezgő, de minden irányban egyforma sebességű mozgása révén létrejövő fehér fénytelemeire bontjuk, akkor láthatjuk, hogy a fehérnek ismert fény egyetlen harmonikus színskálát tartalmaz. Népszerűen meghatározva: a szivárvány valamennyi, illetőleg az átmenetek egymásbakeverése révén mind a hét színt sorrendbelileg magában foglalja. E *fénytörésnek* nevezett természeti tüneményt egyszerű okok idézik elő; sőt napfényes időben lépten-nyomon találkozunk vele, igaz, anélkül, hogy a figyelmünket különösen lekötne. Néha talán káprázó szemmel szemléljük is ezt, anélkül, hogy az okát kutatóknak vagy ismernők. Akár az otthonunkban, akár az utcán, mindig csak ott találkozunk vele, ahol a *fénysugarak rohamos továbbtörekvésének valamely prizmas, de a fénysugarakat áteresztő test útját állja*, mint például: a csilláron függő üvegdísz, az ablaküveg a csiszolt végein, üvegszilánk, gyémántkő stb. *Prizma* alatt olyan testet értünk, amely két egymáshoz ék-alakúan hajló síma lappal bír, melyeken a fény be- és kijárhat és amely a test bizonyos pontján az ismert eredménnyel fénytörést idéz elő.

Ha az egymás mellé sorakozó szivárványszíneket nyomdászszemmel vizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy azok voltaképpen a *három alapszín*ből (piros, sárga és kék) és az azokból keverhető *másodlatszín*ekből (narancs, zöld és ibolya) alakulnak ki. A két egymás mellett lévő szín szélei egymásba folynak és egy alapján szürkés, de mindig a két határolt szín vegyülékéből eredő árnyalatban keletkező sáv képződik. A szivárvány másodlatszíneinek az eredetét keresve, a festékkeverés alapelvei jutnak eszünkbe, amelyek két alapszín egymással való egyesüléséből születnek.

Ezt könnyen megállapíthatjuk, ha tudjuk, hogy a spektrum* első színe a *piros*, a második a *narancs*, amely az első és harmadik *sárga* szín vegyülékéből adódik; a negyedik a *zöld*, mely a harmadik és ötödik *kék* színből stb. keletkezik. Amint látjuk, minden közben második szín az előtte és utána álló alapszín keveréséből ered, akár a festékkővön végzett festékkeverésnél. A színárnyalatok pontos meglátása s megkülönböztetése tekintetében — a tárgy nem minden napisága következtében — a fogalmak szubjektíve különféle lehetnek és a tapasztalat szerint különféle is. Azért ott, ahol csak minimális színérzék tételzetből föl, nehéz vállalkozásnak bizonyul a tisztán elméleti fejtegetés és magyaráztatás; vagyis: a színárnyalatok számtalan alfaját nem mindenki számára könnyű érthetővé és fölfoghatóvá tennünk.

A szemünkkel, azaz a recehátyánkkal fölfogott fehér fényből kialakuló szivárványszínek — amint már említettük — a fénytörés révén keletkeznek és pedig azért, mert az összfényt képező egyes fénysugarak alkotószínei különféle mozgási sebességgel haladnak a légürben és így e váltakozó sebességük folytán a természetalkotta prizmaival való érintkezés idején különbözőképpen törést szenvednek. Minél távolabb vannak egymástól az egyes fénysugarak sebességi mozgásai, annál távolabb esnek egymástól az azokból keletkező színek a spektrumban is. Így aztán természetes, hogy az egyes, a spektrumot képező színek sebességi mozgásuk arányában sorrendbelileg is egymás mellé kerülnek. Mivel a *piros* színt tartalmazó fénysugár a *leghosszabb*, az *ibolya* színt tartalmazó fénysugár pedig *legrövidebb* hullámhosszal bír, ez a két szín a spektrumban *egymástől legtávolabb esik*. A többi — szintén már ismertetett — színek sebességük arányában e kettő közt helyezkednek el.

*

A fény alkotóelemeivel úgy laikus szemmel megismerkedtünk, tehát bátran előremehetünk ismét egy lépéssel. Önmagától vetődik föl most már a kérdés: milyen is annak a hatása és föladata a hozzánk olyan közelálló és változatokban olyan gazdag fotomechanikában, amelynek alfaját és omegáját a fény képezi?

Tudnunk kell, hogy egyes tárgyak vagy testek az őket érő fényt vagy *áteresztik*, vagy *visszaverik*, vagy pedig *elnyelik*. Az a tárgy vagy test, amely az éterhullámokat, illetőleg az abból keletkező fényt akadálytalanul átereszt: *átlátszó*; a fényt egyáltalában át nem eresztő tárgyak vagy testek *átlátszatlannak*; és végül a fényt csak gyöngítve áteresztők: *áttetszők*. Ha a fény olyan testet ér, amely azt mozgásában vagy továbbtörekvésében gátolja, illetőleg azt egészen vagy csak részben elnyeli, ott a mozgásában akadályozott fény kémiai változást idéz elő. Az ilyen testet *fényérzékenynek* nevezik. Ilyen test többek közt a közismert és a fotomechanikában nélkülözhetetlen bróm-ezüst.

Ha tudjuk, hogy nemcsak a fény különböző erejű és hatású sugarak összetevődése, hanem hogy a fénytől érintett tárgyak vagy testek is különböző — mondjuk — befogadóképességgel bírnak, akkor könnyen elképzelhetjük, milyen változatos annak a hatása a különféle színekre is. Erről a tényről igen könnyen meggyőződhetünk, ha a fényérzékeny lemezre rögzített és előhívott spektrumot megszemléljük. Laikus szemmel úgy látjuk a fényképezés mechanikáját, hogy a bármilyen színű tárgyból vagy testből kilövellő suga-

* A spektrum nem más, mint valamely fényforrás — a mi esetünkben a sok között a napfény — kilövellt fényének az elemei szerint való meghatározása.

rakat az objektív akadálytalanul fölszivja és így a tárgyat vagy testet teljes mivoltában a kellő lemezen rögzíti. Ebből a hamis fölfogásból kigyógyíthat bennünket a fényérzékeny lemezen rögzített spektrum, mert azt látjuk, hogy a különböző színek különböző térbeli és erősségű arányban hatottak a lemezre; a fölvett tárgyat, vagyis a spektrumot ez csak nagyon hűzatosan, tökéletlenül adta vissza. Azt is láthatjuk, hogy a spektrum piros színe és annak átmeneti árnyalatai alig észrevehetőek a lemezen; a narancs, sárga és zöld színek csak sávokban, mégis valamivel már erősebben az előbbinél, de térbelileg gyöngén helyezkednek el, míg a viola és kék színek erőteljesen, rajzbelileg teljes egészükben terülnek el a lemezen.

A lemezen mutatkozó különféle, nagyrészt ki nem elégtő eredmény oka — amint azt fentebb is említettük — a fénysugaraknak a tárgyra való vagy a tárgytól függő különféle hatásában, ez esetben a lemez fényérzékenységeiben, vagyis: az elnyelt fénysugarak hatásában található. Hogy milyen fénysugarakat nyel el valamely tárgy vagy test, azt egyszerű „kivonás” alapján, azaz: a visszaverődő sugarakból lehet megállapítani.

Itt említjük meg, hogy miért látunk mi minden tárgyat egységes, azaz: egy kimondott, meghatározott színben. Egyszerűen azért, mert a visszaverődő, különféle színű fénysugarak vagy már előzően érik a szemünket, vagy a reccsárlyákon keverődnek össze, s így a „kiegészítő” színekkel való egybeolvadásuk vagy keverésük révén *egységes* színérzék benyomását keltik a szemünkben. A színvegyülették ez az egyesítése részünkről a tárgy színének a meghatározását jelenti.

Minden „alapszínnek” megvan a maga „kiegészítő” színe. Hogy az egyiknek vagy másiknak melyik a kiegészítő színe, az egyszerű „összeadással” könnyen megállapítható. Minden egyes alapszínnek a kiegészítő színe a megmaradt két alapszín keveréséből határozható meg és pedig: a pirosnak a „kiegészítő” színe a zöld, (a sárga és a kék keverése), a sárgának a viola (a piros és kék keverése), a kéknek pedig a narancs (a piros és sárga keverése). De a saját szemünkkel is meggyőződhetünk az egyik vagy másik alapszín „kiegészítő” színeinek a mivoltáról, ha például — mondjuk — félpercig kitartóan valamely sárga foltot mereven nézünk, utána pedig a szemünket hirtelen valamilyen előttünk fekvő vagy mellettünk elhelyezett fehér papiros felé irányítjuk. Ilyenkor a fehér papirosra a sárga szín „kiegészítő” színét, azaz: ibolyába járszó halvány foltot látunk.

Ennek az optikai jelenségnek abban találjuk meg a magyarázatát, hogy a szemünk mind a hat szín látását kívánja, még akkor is, ha tekintetünket egyetlen tárgyra összpontosítjuk. Ha a színek bármilyen vegyülettékben is, de jelen vannak, a szem azokat bizonyos viszonyok között alkotórészeikre bontja s külön-külön a látókörébe jutnak, amint az a fentebb említett kísérletnél is kitűnik, ahol a szem a nyert összbennyomásból a kiegészítő színt úgyszólván *önmagától előhívta*. Látószervünknek ez a tulajdonsága abból a nekünk közelebb álló példából is megállapítható — a színek térbelileg helyes és erősségben aránylagos elosztását föltételezve —, hogy harmonikus, a szemet kielégítő színösszetétel a hat, vagy — ami optikai szempontból különben egyet jelent — a bármily árnyalatban felhasználható három alapszín jelenlétével érhető el. Ez azonban nem hat színben való nyomást jelent. Így például: *kékeszöld és sárgásbarna, Ebben a két színben mind a hat színre rátalál a szem.* És pedig: *zöld, sárga, piros, a kékeszöldben lévő kékből és a barnában lévő pirosból a violára, s végül a barnában lévő pirosból*

és a zöldben lévő sárgából a *narancsra*. — *Sárgászöld és viola.* Ebben a két színben szintén mind a hat szín bennfoglaltatik, és pedig: a sárgászöldben a *sárga, kék és sárga zöld, piros és kék viola* s a sárgászöldben lévő sárgából, valamint a violában lévő pirosból alakul ki a *narancs*. — *Violáskék, sárgáspiros, olivzöld.* Ennek a három színnek az összetételéből ugyanilyen módon hámozható ki az ismert hat szín. Ezt az optikai alaptételt szem előtt tartva, soha nagyobb hibába nem eshetünk.

*

A fénysugarak eme kiszámíthatatlan, de a tudomány megállapította változatossága jó hosszú ideig gátolta a fotomechanikát a színes képek reprodukálása körüli fejlődésében, míg végre *Vogel* német tanár — állítólag véletlen folytán (mennyit köszönhet már az emberiség a véletlennek!) — olyan optikailag fényérzékeny lemezt talált föl, amely minden szín iránt egyenlően érzékeny. Igaz, hogy ezzel a minden szín iránt érzékenynek nevezhető lemezzel is csak fekete és fehér árnyalatokból álló, de a kép árnyalataihoz, a színek élénkségéhez és erőteljességéhez mérten már teljesen megfelelő összkép reprodukálható, persze anélkül, hogy az ilyen lemez segítségével a színes kép egyes színeire fölbontható lenne. Pedig *Daguerre* és *Talbot* után az a hiú remény táplálta a művelt világot, hogy most már a természetes színekben való sokszorosítástól csak rövid lépés választ el bennünket.

Tagadhatatlan, hogy a természetes színek hű reprodukálása folyton foglalkoztatta a tudomány embereit. Kiki a maga útján járva, két irányban kutattak, dolgoztak e háládatos probléma megoldásán. *Lippmann* párisi tanár a közvetlen megoldásra támaszkodott, azaz: olyan fényérzékeny lemez előállításán kísérletezett, amely azt a színes sugarak behatása alatt a különféle sugarakból kilövelő, különböző színeire átváltoztatta, vagyis: az eredeti teljesen hasonló színre rögzíti. *Young-Helmholtz* pedig a közvetelt eljárás elméletére támaszkodott, amelynél a cél elérésére színes festékrétegecskékkel (pigment) bevont lemezek felhasználásával próbálkozott. Azonban mindkét eljárás csak szép és érdekes volt, de minden gyakorlati eredmény nélkül való kísérlet maradt.

De az e téren való kísérletezések nem szűntek meg. Így kerültünk hosszú eredménytelenség után — bár lassú tempóban — a *Lumière* testvéreknek a problémát már nagyon megközelítő találmányához, melynek alapját színesített burgonyakeményítő szemcséiből alkotott, a kiegészítő színeket magában foglaló „fényszűrő” képezi. A *Lumière*-féle „autochrom” lemez a természetes színekben való fényképezés terén — bár azt nagy lépéssel előrevitette — kevesebbet nyújtott, mint amit ígért, mert annak elemei (az említett színes burgonyaszemcsék) nem eléggé fényáteresztők. Így csak a legelőnyösebb világítási föltételek mellett alkalmazhatók. E sorok írójának 1904-ben a drezdai fényképészeti kiállításon a többek közt alkalma volt úgy a *Lumière*-féle fényszűrőt, valamint annak felhasználásával készült színes fölvételt, úgyszintén a fölvételről készült kliséket és az azokról sokszorosított háromszínyomatot látni. A színek értékének megfelelőbb színes sokszorosítást azóta nem láttam.

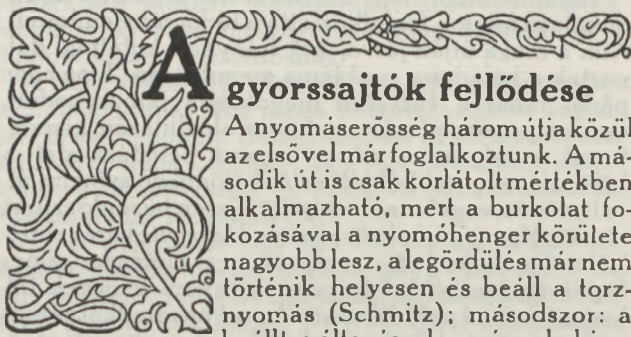
De ezek a természetű színekben való fölvételek egymagukban a sokszorosítólemezek előállításához sem bizonyultak alkalmasoknak, mert azokhoz még ma is csak az ismert körülményes fotomechanikai eljárás vezet az út.

Eddig csak a természet szolgálta *napfényvel* kapcsolatban érintettük a fotomechanikát. Pedig tudjuk,

hogy a napfény csak a nap bizonyos óráiban és az sem mindenütt áll rendelkezésre. Különösen kikapcsolódik akkor, amikor a folyton mozgó éterhullámok fokozatos lecsöndesülésével fokozatos sötétség áll be. De e természetalkotta korlátokat is leküzdötték az alkalmasnak bizonyult villanyfény bekapcsolásával. Am tévedés volna azt hinnünk, hogy akár ez, akár egyéb fölhasznált „műfény” a napfényt nyugodtságban, erősségben, kisugárzásban teljesen pótolni tudja. A műfény inkább pótanyagul, segítőeszközü szolgál olyan helyen és olyan időben, ahol a napfény hatása nem juthat érvényre. A műfény különféle alfajában — különösen az egyes színekre egyenkint — a legkülönfélebben hat, tehát az eredmény is a legeltérőbb formákban nyilatkozik meg.

Erről a tárgyról — a színelmélettel kapcsolatban — máskülönbön óriási tudományos anyag áll rendelkezésünkre. Csak az a baj, hogy „a legtöbb ilyen szakkönyv mondanivalóját nem a kevés előkészítéssel bíró szakmunkásnak, hanem oda, ahonnan ered: a tudománynak címezte”. Azért — bár talán merészet gondoltunk — csak úgy dióhéjban, minden nehézkes és tudományoskodó fejtegetés nélkül, csak a mindennapi használatra, vagy általános ismereteinknek némi kibővítésére közöljük a főtieteket. Mindenesetre meglegedésemre való lenne, ha az elmondottaknak csak valaki is gyakorlati hasznát látná.

Fuchs Zsigmond.

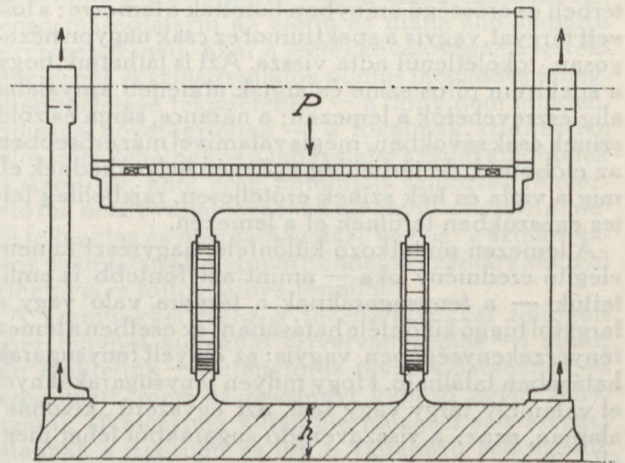
A gyorsajtók fejlődése

A nyomáserősség három útja közül az elsővel már foglalkoztunk. A második út is csak korlátozott mértékben alkalmazható, mert a burkolat fokozásával a nyomóhenger körülete nagyobb lesz, a legördülés már nem történik helyesen és beáll a torznyomás (Schmitz); másodsor: a beállt változással a gépnek bizonyos szerkezeti részei áthajlanak és pedig a középen a legjobban; ezzel aztán a nyomás is a középen gyöngébbé válik, amit autolipiáknál minden gépmester észrevehett már; és ha ezt a gyöngülési különbözetet egyengetéssel helyrehozzuk, úgy a burkolatban egyenetlen hosszúság keletkezik és pattanást vagy szakadást okoz; harmadszor: minél jobban fokozzuk a burkolatot, annál puhább lesz és a formával érintkező helyeken összenyomódik. *Ezzel az érintkező felület a forma és a papiros közt nagyobb, a nyomásuk egysége pedig kisebb lesz.*

A harmadik út pedig csak ott alkalmazható, ahol a vezetőlécek nem jönnek számításba, vagy ha azok magasságban állíthatók. Ez az állítási módszer éppen oly helytelen, mint az előzőek voltak. Ezzel ugyanis a fogak osztókörüktől eltávolodnak, a foghézagok megváltoznak és úgy a ciklois-, mint az evolvensfogazásoknál rendellenes fogkopást, a nyomóhenger erőltetett vezetésével pedig a nyomáson fogságképződést érünk el. Különb is a nyomóhenger sülyesztésével a gép más részeit is kénytelenek vagyunk elállítani. Ezek aztán később csak nehezen hozhatók vissza eredeti állapotukba.

A felsorolt anomáliák levezetésére a legjobbnak bizonyult a nyomógép olyan szerkesztése, hogy a nyomóhenger burkolatának lényegtelen megváltoztatásával a fokozott nyomáserősség eléréssék, anélkül, hogy ezzel a gép megterhelt részein káros alakválto-

zás vagy feszültség mutakozzék. (Minden megterhelt géprész rugalmassági alakváltozásnak van kitéve, amely csak addig nem káros, ameddig az a rugalmassági határon belül marad, vagyis: ha a megterhelt

Régi szerkezetű gép keresztmetezete sok üreges részével.

géprész a megterhelés megszűnése után eredeti alakját nyeri vissza.) Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a megterhelt géprészek alakváltozásai és a nyomás minőségére való befolyásai ismeretesek.

Egy körjáratú gyorsajtó föláldozásával megterhelési és mérési kísérleteket végeztek különböző nyomási viszonyok között. Ez a következőképpen történt:

Beemelték a gép egész szélességének megfelelő értékpapirosalapnyomatot, acéllemezeket bordázott fölülettel, amely azonban nem volt a legnehezebb nyomáserősséget igénylő formának mondható. A megterhelés elérése céljából a nyomóhenger burkolatát fokozatosan erősítették. Persze így kifogástalan nyomás nem érhető el, de nem is a nyomás minősége, hanem a szükségelt nyomáserősségnek az elérése volt a cél.

A gép nyomásra való hajtása előtt mindkét oldalállványra, valamint a nyomóhenger alatt lévő keresztállványra táglási rúgókkal ellátott finom prizmatikus tükörvegeket és parányt mérő órákat szereltek. *Az áthajtásnál a nyomásalapot tartó géprészek erősen áthajlottak*, úgy hogy a nyomóhenger burkolatának a fokozásával sem lehetett volna csak félig-meddig is elfogadható nyomást elérni. A mérőórák 1'4 és 1'8 milliméteres kilengést mutattak, úgy hogy a kísérletek folytatása előtt a keresztállványok kicserélése vált szükségessé.

Az újonnan beillesztett állvány nemcsak erősebb méretezésével tért el az előbitől, hanem elhelyezési módjával is. Hogy a kereszt- és oldalállványoknak az összekötő csavarokra ható *nyirási ereje elkerültessek*, a keresztállványokat a sinek magasságánál jóval följebb ajkkötéssel (úgynevezett Falzverbindung) az oldalállványokhoz erősítették. Így nemcsak azt érték el, hogy a széles fogfölfekvéssel a csavarokra ható nyirási erő és áthajlás elkerülhetővé vált, hanem a nyomási feszültséget maga a keresztállvány is képes volt eloszlatni.

A gép egyes részein végzett mérések folyamán fölmerült alakváltozásokat hét pontban foglalták össze. Nevezetesen:

1. A keresztállvány áthajlása.
2. Az oldalállványok megnyúlása és kihajlása.
3. Alakváltozás a nyomóhenger csapágyaiban.
4. Áthajlás a nyomóhengerben.

5. Áthajlás a nyomóhenger csapjaiban.*

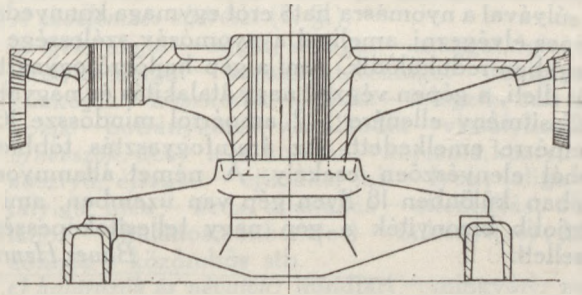
6. A burkolat összenyomódása.

7. Alakváltozás a síneken és a nyomóalapon.

Hogy az újonnan építendő gép a legerősebb nyomási igényeknek is megfeleljen, a mérési kísérleteket tovább is folytatták. A kísérleti gépen beiktatott keresztállvány már az erősebb megterhelést is lehetővé tette. A nyomóhenger burkolatát bőrből készítették. A bőr szívóssága folytán ugyanis kevésbé volt összenyomható, tehát a 2. pontban említett szakadást és a 3. pontban érintett változásokat nem kellett számításba venni *a gép újból nyomásra* volt hajtható. A gépre helyezett mérőeszközök az oldalállványokra gyakorolt hatás tekintetében csalódást okoztak, mert nem a várt megnyúlás, hanem az állványok kisebbedése volt az eredmény. Ez azzal magyarázható, hogy az oldalállványokban nemcsak megnyúlás, hanem kihajlás is fölléphet, amely a nyomás megszűnése után eltűnik. (Rugalmassági alakváltozás.)

Miután a mérőeszközökkel az anyagfeszültségek már most megállapíthatók voltak, a nyomás erőssége is kiszámítható volt, ami állványonként 4000 kg.-ot tett ki. Es miután a gépnek négy állványa van, az össz-megterhelés 16 tonna. Ez olyan szám, hogy fogalmat alkothattunk magunknak arról a feszültségről, amelyet a nyomógépnek időnkint ki kell bírnia. A gyorsajtón a nyomás egymásutáni sávokban történik (szakemberek *hózzávetőleges véleménye* szerint a nyomósáv 3—5 milliméter között váltakozik). A nyomósáv pontos megállapítása céljából a gépet rendes megterheléssel megindították és amennyire azt a gyors mozgás és a jelentkező rázkódtatások lehetővé tették, a műszerek kilengéseit is megfigyelték. A gép nyomás közben való megállapításánál a műszerek kilengései az előbbi kilengésekkel teljesen egyeztek. A nyomósávot pedig nem 5, hanem 16 milliméter szélességben

felel meg, csak a nyomássávra ható erőt jelzi. Hogy még tisztább képet alkothassunk magunknak, most már csak a következőket említem föl: Míg a gyorsajtón a szedésformákhoz 17 atmoszférikus nyomás

A javított körjáratú hajtószervezet keresztmetszete.

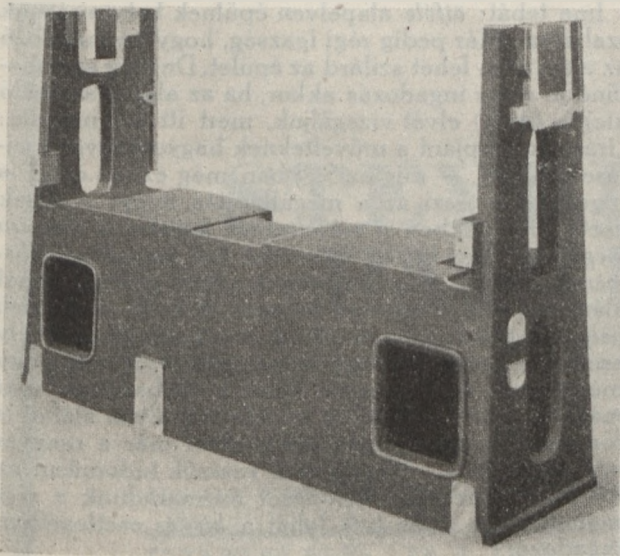
szükségeltetett, ugyanahhoz a szedéshez kézisajtón csak 9 atmoszféra volt szükséges. Autotípiás forma 47 atmoszférikus nyomást, ugyanaz a forma a kézisajtón csak 14,4 atmoszférikus nyomást igényelt. Ez a különbség abban leli magyarázatát, hogy a két gépfaj közt az *idő* nagyobb szerepet játszik, mint maga a nyomás. Mert míg a gyorsajtón a nyomás mereven és gyors egymásutánban történik, a kézisajtón a nyomó sokkal kisebb erővel is már elfogadható eredményt ér el és lassúbb dolgozásával a papirosnak sokkal több ideje marad a festék fölvevására.

Azt hiszem, az említett kísérletekből és mérések-ből több olyan tanulságot meríthettünk, amelyek mostanáig ismeretlenek voltak előttünk.

Az 57. oldal felső ábrája körjáratú gyorsajtót mutat, amely az említett mérések figyelembevételével készült. E gépnek az állványa (lásd a tulsó hasáb ábráját), mely a mostanáig megszokott állványoktól teljesen eltér, olyan hatalmas vastömeg, hogy a föllépő feszültségeket egymaga is képes fölvenni. A nyomóhengert tartó oldalállványok a magasan épült kereszteléssel egy egészet képeznek, úgy hogy minden káros alakváltozás teljesen ki van zárva. Ésha összehasonlítást teszünk a 72. oldal ábrájával, akkor önkéntelenül is észrevehetjük a körjáratú hajtás előnyét minden más hajtással szemben. (A körjárat mozgása teljesen vízszintes.) Semilyen más hajtás sem túrne meg olyan magas és egydarabos aláépítést, mint a körjáratú. A forgattyúkarral meghajtott gép vonórúdjá mozgás közben mélyen belevág a középbbe. Ezzel az állvánnyal lehetővé vált a legerősebb nyomást igénylő formának könnyed, minden rázkódtatás és zökkenés nélkül való előállítás. Megjegyzendő még, hogy ilyen nagy vastömegnek az elkészítése a vasöntés technikájának a magas fejlettségét is mutatja.

E hasáb ábrája a körjáratú hajtószervezetet mutatja, amely a régi szerkezettől szintén nagyban eltér. A függőleges főtengely átmérője megnégyszeresedett és a nagy kúpkerékagy teljesen átövezi, amellyel együtt a golyós csapágyba fut és nagy hordórgöggökkel van alátámasztva. Ez lengésmentes járatot biztosít. Itt föl kell említenem még azt is, hogy a nyomógép hajtószervezeit főképen nem azért alkalmazták hátul, hogy helyet takarítsanak, hanem azért, mert húzni könnyebb, mint tolni. És ezzel az elhelyezéssel a vonórudat, mint ahogy neve is mondja, tényleg húzással, nem pedig tolással veszik igénybe és így a vonórúd rezgésmentes munkát teljesít, amely a nyomásra nagy befolyással van.

A gép pályái acél betétsínekkel vannak ellátva és esetleges javításnál könnyen kicserélhetők.

Kereszt- és oldalállvány egy darabban Koenig és Bauer szabadalma.

állapították meg, amelynek kinyomásához (jobbán mondva: domborításához) 257 atmoszférikus nyomás volt szükséges. Tévedések elkerülése céljából megjegyzem, hogy az előbb említett 16 tonna a géprészekre ható megterhelés; a 257 atmoszférikus nyomás pedig, amely körülbelül ugyanannyi kilogrammnak

* Csapoknak nevezzük a tengelynek azokat a részeit, amelyek alkalmas ágyazásban körmozgást végeznek és a tengely tartására szolgálnak. Helyzetükre nézve vannak végcsapok vagy közbeeső csapok. A nyomóhenger csapjai: gyűrűs végcsapok.

A nyomóhenger csapjainak alakváltozásait elkerülendő, az átmérő 90 milliméterről 120 milliméterre véstett és nagy hosszban, gyűrűs csapágyban futnak. A nyomóhenger tengelyüregével és 12 helyen keresztelő küllőivel egy egészet képez és nagy tömegének a súlyával a nyomásra ható erőt egymaga könnyedén képes elvégezni, amellyel a nyomószáv szélessége is nagyban redukálódik. Ami a gép hajtóerőfogyasztását illeti, a gépen végzett nagy átalakítás és nagyobb teljesítmény ellenére 14:2 ampérről mindössze 16:3 ampérre emelkedett. Az áramfogyasztás többlete tehát elenyészően csekély. A német államnyomdában különben 18 ilyen gép van üzemben, ami a legjobb bizonyíték a gép nagy teljesítőképessége mellett.

Bauer Henrik.

Helyesírásunk irodalma

Helyesírási rendszerünk hibái

Mikor Simonyi Zsigmond 1891-ben a helyesírás kérdéseinek rendezése végett ismeretes előterjesztését tette az Akadémiának, többek között azt mondta, hogy az embernek helyesírását műveltsége fokmérőjének tekintik általában. Mert — ámbár vannak kivételek, úgy hogy köztünk élő jeles írókat tudnánk megnevezni, kiknek kézírata a *korrektor javításai nélkül* nem kerülhetne a nyilvánosság elé — mégis szabályul állapíthatjuk meg azt a tapasztalatot, hogy helyesírásunk pontossága egyes arányban áll olvasottságunkkal. Mennél többet olvasunk, annál jobban bevesődik az egyes szóknek képe az emlékezetünkbe. Aki tehát a szó képét írásközben hibásan jeleníti meg, ezzel maga állítja ki a bizonyítványt arról, hogy nem elég gyakran látja a szót leírva vagy nyomtatva, tehát: hogy nem eleget olvas. És csakis ilyen szempontból vagyunk följogosítva helyesírásáról megítélni az embert, nem pedig olyan szempontból, vajjon ismeri-e apróra a hivatalos szabályokat.

De a *nyomtatott* betű a fölvilágosodást, a műveltséget, a tudást szolgálja, ennél fogva nyomtatásban *mindenkinek* ügyelni kell arra, hogy írásműve a nyelv törvényeiből megállapított általános szabályokat betartsa, mert — mint tudjuk — a legkisebb eltérés vagy kilengés nemcsak az egyes szók jelentését változtathatja meg, hanem az egész mondat értelmét is jelentősen megbonthatja. S minthogy a nyomdában a korrektor végzi a nyomtatványokban lévő hibák kijavításának teendőit, ennél fogva elsősorban neki kell a helyesírás alapelveiben és szabályaiban lefektetett írásmód betartása fölött örködni. Csakhogy ezt — sajnos — a korrektor nem végezheti megfelelően, még pedig azért nem, mert fönnálló helyesírásunk egész rendszere *ingadozó és következtelen*. És a legcsodálatosabb ebben a dologban az, hogy ezt a tökéletlenséget a helyesíráshoz fűződött *Magyarázat* maga is elismeri: „A helyesírás — vagyis a helyesnek tartott írásmód — hosszú történeti fejlődés eredménye, számos író és tudós szokásaiból és véleményéből fejlődött. *Azért nem is minden ízében egységes és következtelen*”. (Uj isk. helyesírás magyarázata. 23. old.)

Mint nyomdai korrektor, állandóan tapasztalom ezt a tökéletlenséget és számtalan esetben arra a meggyőződésre jutottam, hogy teljes egyöntetűséget, vagyis *egységes írásmódot* vajmi nehezen lehet elérni.

Ígaz, hogy ez többé-kevésbé más nyelvek helyesírásában is tapasztalható, pedig az „egyértelműség elve azt kívánná, hogy soha kétség se lehessen afelől, hogyan kell egy kimondott szót leírni s épp oly kevésbé, hogy miként kell a leírt szót kimondani. Nem is kell bizonyítani, hogy mily gyakran sértik meg ezt az alapelvet valamennyi nyelvben. *Már maga az a tény, hogy bármely nyelv írásánál helyesírási hibákat lehet elkövetni, közvetlen bizonyíték a tökéletlenségnek s minél gyakoribb ez a lehetőség, annál tökéletlenebb a nyelv ebből a szempontból*”. (Ostwald Vilmos: Bevezetés a természetfilozófiába. 86. old.)

Ez a nagyszerű megállapítás fokozottabb mértékben áll a mi esetünkben, mert a magyar nyelvben sajátképp igen számos törvényszerűséget és alapelvet fektettek le az írásmód szabályozására, úgy hogy a szedő és korrektor a mindennapi munka mellett az egyöntetűség szempontjából állandóan tapasztalhatja helyesírásunk ingadozásait. Valahány író kéziratát adják le, mindannyi más és más elvek szerint magyarázza írásmódját; de sőt az elvek alkalmazásában is sokszor összezavarják írásmódjukat. Például a *különb, ellenben, azonban, torzonborz, különbös* szóalakok írásban tíz író között kilenc bizonyára következtelen. Ezen persze nincs mit csodálni, mert helyesírásunk a legtágabb teret engedi az egyéni önkényességnek. Az 1. §. ugyanis szószerint így hangzik: „A betűírásnak első célja a hangok kifejezése, azért a magyar írás elsősorban a *kiejtésből* indul ki s a hangokat lehetőleg híven fejezi ki állandó jegyeikkel, vagyis a latin betűkkel s ezeknek szokásos módosításaival. Emellett azonban a mi helyesírásunk *nagy tért enged a szóelemzésnek* is, amennyiben a még eléggé érezhető szóelemeket külön-külön föltünteti. Végre némely esetben tért engedünk a *hagyománynak, az egyszerűsítésnek és kapcsolatosságának* (analógiának) is”.

Íme tehát: *ötféle* alapelven épülnek helyesírásunk szabályai. Már pedig régi igazság, hogy ha ingadozó az alap, nem lehet szilárd az épület. De még szembe-tűnőbb ez az ingadozás akkor, ha az alapul szolgáló *kiejtés* (4. §.) elvét vizsgáljuk, mert itt azt mondja: „írásmódunk alapjául a művelteknek hagyományos *kiejtése* szolgál”, — míg az 5. §-ban még ezt az elvet is ingadozóvá teszi az a megállapítás, hogy: „vannak esetek, melyekben a *művelteknek kiejtése is annyira megszokott, hogy kétféle írásmódot kell jogosultnak elismerni*”. Szóval, az alapelveknek a főbb pilléreit ismét alárendeltek cölöpökre helyezi. A 6. §. a *történeti helyesírást* támogatja, mert azt mondja, hogy „némely esetben az *irodalmi hagyomány* olyan erős volt, hogy megmaradt a *régi forma*, noha a többség ma már másképp ejti, — sőt néha az írásban olyan alakot is föntartunk, amely egyáltalán *eltűnt* már a magyar nép *kiejtéséből*”. Vagyis nem vesszük tudomásul az élő nyelv (beszéd) fejlődését és maradunk a régi mellett. A 4., 5. és 6. §. tehát a *kiejtés* esetlegeiben ingadozó.

Nézzük már most a *szóelemzést*. 7. §: „Az összetett, továbbá a *képzős és ragos* szókat *nyelvézékünk* szerint iparkodunk írni, úgy t. i., hogy azok a szóelemek, amelyeket a szóban érezünk, az írásban is mind kitűnjenek”. Jó. Ezt értjük. De ha tovább lapozunk, azt látjuk, hogy a szóelemzés szintén nem elég biztos alap az írás szabályozására, mert a 9. §. úgy intézkedik, hogy: „a szóelemzés nem lehet irányadó, mikor a szóelemek valami okból annyira el vannak homályosulva, hogy többé nem érezzük őket”. Ezek után azt kérдем, hogy melyik elemiiskolás gyerek — akit ennek az alapján tanítanak helyes írásra — bír olyan

nyelvérzéssel, hogy megérezze a szóban elhomályosult elemeket? És a mai közoktatási rendszer szerint mégis megbuktatják a középiskolai fölvételi vizsgán azt a gyereket, aki *diktálás* alapján helyesírási hibát követ el!

Nem akarom ezt a sokféle alapelvet még a további (9–11.) szakaszok ingadozásaival szaporítani, mert az eddigi elvekből is megállapíthatjuk, hogy számtalan esetben az egyén tetszésére van bízva, hogy ezeket az elveket hogyan magyarázza és alkalmazza. Itt csak rá akartam mutatni helyesírásunk alapelveinek ingadozásaira, hogy ennek kapcsán most már az ezekből az ingadozásokból támadó eltéréseknek külön-külön csoportosított részeit összefoglalhassam. Azt hiszem, akkor, amikor arról van szó, hogy helyesírásunkat módosítsuk és egyszerűsítsük, szolgálatot tesztek, ha bemutatom azokat az okokat, amelyek úgy a szedők, mint a korrektorok munkáját zavarják.

Vegyük tehát sorra a *tetszőleges* (fakultatív) írásmód *vagylagos* eseteit (alternatívákat).

A) Az alapelvek ingadozása miatt.

1. A kiejtés eltérései (5. §.):

például: fenn — fönn, felett — fölött, megett — mögött, veres — vörös, cseber — csöbör, gyenge — gyöngye, szeglet — szöglet, csendes — csöndes, csenget — csönget, fedél — fődél; ismer — ösmer, néhány — néhány, mindig — mindég; kinn — künn, siket — süket, izenet — üzenet; csodálat — csudálat; magas — magos, halavány — halovány; lakadalom — lakodalom stb.

2. Birtokos személyrag változása többes 3. személyben:

például: ház- } ok vagy uk ruhá- } jok vagy juk
kép- } ök vagy ük kert- } jök vagy jük

3. Hosszú vagy rövid magánhangzó:

a) névszóban: b) igeképzőben: c) névragban:
viz — víz merül — merül magyarul — magyarul
lassu — lassú fordul — fordul németül — németül
művész — művész indul — indul hanyagul — hanyagúl

4. A szóelemzés eltérései (7. §.):

a) *igék*: kingat — aggat, szakgat — szaggat, igtat — iktat, kacsingat — kacsintgat, tekinget — tekintget, küzködik — küszködik, lélezkik — lélegzik, botránkozik — botránykozik, viszálkodik — viszálykodik;
b) *névszók*: itce — icce, kocma — korcsma, keztyű — kesztyű, éjszaka — éjtszaka, luk — lyuk; taliga — talyiga; utca — ucca, ellenállás — ellentállás; általános — általános; önként(es) — önkényt(es); közönbős — közömbös stb.

c) *határozók és névutók*: mindjárt — mingyárt; mihelyt — mihelyst, gyakran — gyakorta; fenn — fent, feljebb — fellebb; ezzel — evvel, azzal — avval, általában — általában, azonban — azomban, különben — különben stb.

5. Megnyújtott mássalhangzók:

a) *névszók és határozók*: boszú — bosszú, bölcsesség — bölcsesség, galy — gally, könny — könny, szőlő — szöllő; ehhez — ehhez, ahhoz — ahhoz, ekép — ekkép, akép — akkép; eféle — efféle, aféle — afféle, éppen — éppen, szakál — szakáll, utána — utánna, vajon — vajjon stb.

b) *igékben*: lehel — lehell, lövel — lövell, fuval — fuvall, sugal — sugall, sülyed — süllyed stb.

6. Hangrendi következetesség megzavarása:

például: férfi- } nak vagy nek, ban vagy ben,
derék- } ra vagy re, nál vagy nél, tól
József- } vagy től, hoz vagy hez.
királyné-

STEYRERMÜHL PAPÍRGYÁR

MAGYARORSZAGI VEZÉRKÉPVISELETE ÉS LERAKATA
**FREUND-BARÁT-FÉLE PAPIRNAGY-
KERESKEDÉS ÉS GRAFIKAI SZAKÜZLET**

BUDAPEST V, ORSZÁGHÁZ-TÉR 4
TELEFON 82-35

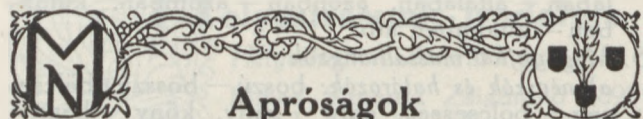
KÜLÖNLEGESSÉGEK: MŰNYOMÓ-, KROMO-, MASOLO-, RAJZ-, FLÓR-
ÉS FAMENTES PAPIROSOKBAN. ALLANDÓAN NAGY RAKTÁR!

B) A szabályok esetlegességei miatt.

I. Az idegen szók írásmódja (12. §.):

a) a nép nyelvében közhasználatú szók	} magyaros írás szerint
b) az irodalomban közhasználatú szók	
c) a nem latin vagy görög betűkkel író népek nyelvéből való szók	
a) az idegen fogalmak, intézmények, szokások nevei	} idegenszerű írásmóddal
b) a nem közkeletű tudományos és egyéb szók	
c) minden idegennyelvű idézet, szó-lásmód és közmondás	

Az idegen szók írásmódjára nézve tehát *hatféle* változatot állapít meg a helyesírás 12. §-a. Azt hiszem, nyelvünk az egyetlen, amelynek helyesírásában ilyen széleskörű megkülönböztetéssel kezelik az idegen szók írásmódját. Folytatjuk. *Schwartz Armin.*

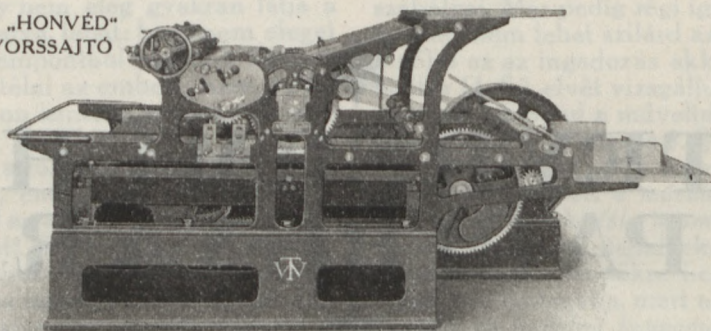
Apróságok

Nyomdászemberekről is szóló s följegyzésre igazán érdemes adalékokat találunk a Népszava április 30-iki, a lap ötvenesztendő jubileumát hirdető számában. A magyarországi munkásmozgalmak bölcsőkorának vezetőemberei, a munkásság lapjának megalapítói s a félszázad folyamán egymásra következett szerkesztői és munkatársai között fölös számmal voltak nyomdászok is, kicsiny tipográfustársadalmunk eleje, olyanok, akik részben mint szakemberek is országos híresek voltak. Jóemlékű *Hirsch Lipót* például, a Franklin-Társulat igazgatóját, elsőrendű szakembernek tudták fél Európában, s bizony: ugyanez a *Hirsch Lipót* 1868 körül egyik legfő megindítója volt a magyar munkásmozgalmaknak. Épp úgy *Záhonyi Alajos*, a Typographia későbbi

szerkesztője, akinek nyomdászati szaktudását bizonyítja az is, hogy a maga nagy munkásmozgalmi elfoglaltsága mellett *Zsebellár* címen megcsejnálta az első magyar nyomdászévkönyvet 1868-ra. *Firtinger Károly*, a kitűnő nyomdászhistorikus szintén egyik hangadója volt a régi munkástörekvéseknek, ült is érte a hűllenségi pörből kifolyólag tizenegy hónapot, még pedig a derek jó szedő, *Kaczander Gyulával* együtt, akinek szintén hatalmas szerepe volt mind a szűkebb nyomdásztársadalomban, mind pedig az általános munkásmozgalmakban. Az 1870 áprilisában megjelent Általános Munkásújságnak, majd pedig a Népszavának legelső szerkesztője: *Külföldi Viktor* híres korrektor volt a maga idejében. Nyomdász volt *Madarász János* is, az 1873 első felében megjelent Munkás Heti Krónikának, a későbbi Népszavának a szerkesztője. Az volt az agilis és sokoldalú *Ihrlinger Antal* is. A szerkesztők között ott találjuk még a fiatalon elhalt *Grossmann Miksát*, aki szintén elsőrangú szakember volt. Tovább is fűzhetnők még a nagyszerű emberek, kitűnő nyomdászok névsorát, de nem tartjuk ildomosnak, mert az illetők még köztünk vannak s remélhetőleg maradnak is még jó hosszú ideig. Leszögezzük azonban azt a különben is igen természetes és közismert tényt, hogy a szakbeli kiválóság rendszerint együtt jár a munkásönérettel. Aki szereti és megbecsüli a maga foglalkozását: megbecsülést követel annak számára másoktól is s megbecsüli a mások tisztas munkásságát is. A Népszava jubileumi száma elsőrendű tipográfiai munka. Minden porcikáján meglátatik a mesteresség szeretete és a hozzáértés. Hirdetése is mintaszerűek. n.

A Szépművészeti Múzeum grafikai osztálya közel kétszáz értékes művészi rajzzal gazdagodott. A magyar és a külföldi képzőművészet legrbrilliansabb nevei szerepelnek ebben a szép anyagban, amely igazán érdemes a megtekintésre. Históriai szempontból igen érdekesek az 1885-ben meghalt *Zsarnóczy Alajos*nak fekete papirosból kivágott s fehér alapra rögzített silhouetteképei. Száz-százhusz esztendeje, tehát a fotografálást megelőző időkben az ilyes munka roppant népszerű volt és szelvényben gyakorolták. Franciaországban alig van család, amelynek familiáris ereklyéi között ne akadnának a szépszülők körvonalaikat mutató árnyképek. Minálunk is voltak ennek a ma talán kezdetlegesen látszó, mindamelllett meglehetősen művészi értékű képmásolási mód-

„HONVÉD”
GYORSSAJTÓ

WÖRNER J. ÉS TÁRSA

GÉPGYÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

TÁVIRATI CÍM: WÖRNER GÉPGYÁR BUDAPEST TELEFONSZÁM: 14-69 ÉS 61-90
V. VÁCI-ÚT 48

NYOMDAGÉPEK OSZTÁLYA

Gyárt: könyv- és nyomdai gyorsajtókat, könyvkötőgépeket, nyomdai kézi-sajtókat, körforgógépeket újságok nyomására. Vállal mindennemű javítást

nak kedvelői, főleg a debreceni diákok körében. A képek kivagdosása különben kitűnő eszköze lehet a formaérzék fejlesztésének; az amerikai legmodernebb elemi iskolák tanítási programjában ez a munka időrend dolgában is a legelső helyen áll: palavessző helyett ollót és színes papírosokat adnak eleinte a kicsinyek kezébe, tehát a forma- és színérzék fejlesztésével kezdik az iskolai nevelést; az írás és olvasás tanítására csak később kerül a sor. Szavahihető jelentések szerint az új rendszer eredménye csodálatos: az úde gyermeklélek egyrészt valósággal művészi értékű munkák tömegét teremti elő e játékeszerű foglalkozása közben, másrészt pedig mohón szívja magába mindazt a szépséget, amit a formák és színek világa kínálva kínál mindenütt és mindenkor.

Plakátharc. Arrafelé Nyugaton a képviselőválasztások egyszerűsége a grafikai iparnak és művészetnek is legnagyobb fokú fellendülését jelentik. A művészek számai versengenek ott azon, hogy melyik tud hatásosabb művet a pártok programjának dicséretére alkotni; a litográfiai szakadásig dolgoznak, a könyvnyomtatók is bőszesen kivesszik a részüket a munkából. Minálunk ebből — legalább eddig — nem sokat látunk. Politikai párt és érdekcsoport van ugyan fölös számmal itt is, a dühösebben agyarkodnak egymásra, mint valaha, de az eszmei meggyőzés eszközei helyett mintha inkább más eszközökkel igyekeznének a választókat a maguk táborába terelni. A nyomdáknak aránylag kevés a munka; választási irodalmunk jóformán csak az újságokra szorítkozik; brosúrákkal — külföldön ez a fő-fő agitálóeszköz — a fővárosban egyik párt sem dolgozik. A plakátok jobbára tipográfiai úton készültek, néhányat leszámítva: nagyon problematikus izléssel. A színes litográfiai plakátok közül elsőrendű művészi munka az európai hírű magyar plakátfestőnek, Biró Mihálynak „Munkásság nélkül nincs termelőmunka; szavazatok szociáldemokratára!” főírású plakátja: egy kolosszális arányú, meztelenderekű munkásember, amint a zárókövet illeszti az ország boldogulását jelképező ívezetbe. Földes plakátművészek három plakátja jelent meg Budapest utcáin: egy az „egyes párt”, kettő pedig a „gazdaságpolitikai párt” programját dicséri. Művészeink közül e kettőnél többnek — úgy látszik — nem jutott megrendelés választási plakátokra. Talán majd a küzdelem vége felé!

A világ folyóiratainak statisztikája. Az első francia folyóiratot 1640-ben alapították. 140 év alatt, 1780-ig, 24-re emelkedett ezeknek a száma. A következő században már 350 folyóirat forgott közkézen a gallok földjén. 1826-ban már 1190 folyóirat jelent meg a franciáknál, amely időtől kezdve kezdődik ott a rohamos növekedés, amit mutat az, hogy 1866-ban már 1640 folyóiratjuk volt a franciáknak, 1872-ben pedig, a porosz-francia háború után, valósággal szédületes módon megnövekedett azok száma, mert 2024-re emelkedtek, ami 1882-ben már 4064-re emelkedik. 1898-ban már 6417, 1904-ben 8270, 1908-ban pedig már 8940 folyóirat jelenik meg francia földön, míg 1914-ben, a világháború kitörésekor, 10.213 folyóirat szolgálta ott a kultúrát. Megközelítő statisztika szerint ma így áll e tekintetben a világhelyzet: Németország 17.692, Franciaország 13.001, Amerika 13.000, Anglia 9204, Olaszország 3401, Magyarország 762, Spanyolország 491, Portugália 362, Svédország 299, Norvégia 198, Finnország 161, Dánia 156, Törökország, Görögország, Románia és Jugoszlávia mindössze 140 folyóirattal rendelkezik. Oroszország nincs kimutatva.

Mellékleteink

Borítékunkat olomba metszette *Oster Lajos* (Révai-nyomda). Nyomta *Bauer Henrik* a Világosság-nyomdában.

Három mellékletünk a *Szakácsművészet* folyóirat borítólapjára kiírt pályázat első három díjazott munkáját mutatja be olvasóinknak. Tervezőik és a készítő nyomda nevét a pályázati jegyzőkönyvben már közöltük. A mellékletek díjtalan kinyomatásáért fogadják a készítő nyomdák tulajdonosai, illetőleg vezetői hálás köszönetünket.

Felelős szerkesztő: JANOVITS FERENC
Társzerkesztő: NOVÁK LÁSZLÓ
Kiadó: STÁRK ADOLF

Kiadják:
A GRAFIKUS MŰVEZETŐK TARSASKÖRE
ÉS A MAGYARORSZÁGI MAGÁNTISZTVISELŐK SZÖVETSÉGE-
NEK GRAFIKAI SZAKOSZTÁLYA

Szerkesztőség:
BUDAPEST V, CSAKY-UTCA 15. I. EMELET 5. SZÁM

Kiadóhivatal:
MMSZ. GRAFIKAI SZAKOSZTÁLYA
Budapest IV, Eskü-tér 5

A „VILÁGOSSÁG” KÖNYVNYOMDA RT NYOMÁSA
Műszaki igazgató: Deutch D.

A Magyar Nyomdászat előfizetési ára: Egész évre 400 korona. Egyes szám 40 korona. A munkásszervezetek és a MMSZ tagjainak: Egész évre 250 korona. Egyes szám 25 korona.

GROSZ ÉS KALLÓS

GRAFIKAI SZAKÜZLET
BUDAPEST, V, NÁDOR-UTCA 29. SZ.
TELEFON 49-31

KÉPVISELETEK:

Julius Klinkhardt, Leipzig
betüöntöde és rézlenlaguár

Sächsische Kartonagen-Maschinen A.-G.

Chr. Hostmann-Steinberg
festékguár, Celle-Hannover

Bleicherei, Färberei u. Appreturanstalt A.-G.
Stuttgart

Papirgyári raktár

*Kő- és könyvnyomdai festékek, bronzok.
Máser-lemez, mindenféle nyomdai, könyvkötészeti cikkek állandó raktára*

**NÉMETH
ISTVÁN**

**PAPÍRHULLADÉK-
KERESKEDÉSE**

BUDAPEST VI, PETNEHÁZY-UTCA 59
(SAJÁT TELEPE) TELEFON 29-69 SZ.
VESZ MINDENFÉLE IRODAI SELEJT-
PAPIROSOKAT ÉS MAKULATURÁT.

Telefon: 37-58 és 93-29

**Lorilleux Ch.
és Társa**

a világ legrégebbi nyomdafestékgyára

Iroda és raktár:

Budapest, Ferenc József-rakpart 27

Gyár:

Budafok

*

Különlegességek: Háromszinnyomó- és könyvkezelőfestékek

KAUFMANN GYULA

GRAFIKAI SZAKÜZLETE

BUDAPEST VII, KERTÉSZ-UTCA 48. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 105-70

BREHMER & CO.

Maschinenfabrik, Wien

KARL KRAUSE A.-G. POPPELBAUM, WIEN

Maschinenfabrik, Leipzig

betüöntöde és rézleányár

CÉGEK
KÉPVISELETE

Hans Wunder G. m. b. H., Berlin

kő- és könyvnyomdai festékek, kence- és hengeranyaggyár:

Maschinenfabrik Kempewerk,

Nürnberg tömönfodel és kémigráfiar gépek és szer-
számok gyára:

A. Laue & Co., Berlin csiszolt horgany-, alu-
minium-, vörös- és sárgarézlemezek gyára maratás, vésés
és sajtoldási célra:

Herrmann & Karig, Wien számozógépek és
készülékek, fűző- és lyukasztógépek gyára

MAGYARORSZÁGI
KÉPVISELŐJE

GOLDSTEIN A. UTÓDA

GRAFIKAI SZAKÜZLET
BUDAPEST VII, KAZINCZY-UTCA 32
TELEFON: JÓZSEF 123-95

MINDEN
MŰVEZETŐ
GÉPMESTER
SZEDŐ

AZ

ATHENAEUM

OLCSÓ
KIADVÁNYAIT
OLVASSA

Kaphatók minden könyvkereskedésben
és elárúsítónál. Kérjen árjegyzéket

**HARTMANN VILMOS
PAPÍRKERESKEDELMI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG**

BUDAPEST, VI. KERÜLET, EÖTVÖS-UTCA 9. SZÁM

KÉPVISELETEK:

LEYKAM-JOSEFSTHALI RT * PITTENI PAPÍRGYÁR RT * HEINRICHSTHALI PAPÍR-
GYÁRI RT * ROEDER GUSZTÁV ÉS TSA * RÓZSAHEGYI CELLULÓZE- ÉS PAPÍRGYÁR RT

RAKTÁRON TART MINDENNEMŰ PAPÍRMINŐSÉGEKET

TELEFON:

95-66

BALOG IMRE PAPÍR- ÉS LEMEZRAKTÁRA

BUDAPEST
V, HONVÉD-UTCA

4

IRODAI ÉS NYOMDAI PAPIROK,
KARTONOK ÉS LEMEZEK. KÜLÖN-
LEGESSÉGEK MINDENFÉLE SZÍNES
BORÍTÓPAPIROKBAN (BUNT), VA-
LAMINT PHANTASIE-PAPIROKBAN,
ÜGYSZINTÉN FÉNYLEMEZEKBE

"IMPORT"

PAPÍRKERESKEDELMI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
BUDAPEST VI. NAGYMEZŐ-UTCA 26
TELEFON 163-45

*Mindennemű
famenles, színes, okmány-, könyv-, nyomó- és
földpapírok nagy raktára*

TELEFON 46-08

KAST ÉS EHINGER

G. M. B. H.
NYOMDAFESTÉKGYÁR MAGYARORSZÁGI FIÓKTELEPE
BUDAPEST IV, FERENCIEK TERE 4

GYÁRAK:
WIEN, STUTTGART, NEWYORK
ALLANDÓAN
NAGY RAKTÁR ELSŐRENDŰ FEKETE
ÉS SZÍNES FESTEKEKBEN
KÜLÖNLEGESSÉGÜNK: HÁROMSZÍNFEKETE

Szedőgépolom

*kész összetételű, melyhez hozzákeverés nem szükséges,
stereotíp-, lágy- és zeugólam, továbbá antimon,
angol órnapi áron kapható. Veszünk ócska
ólom-, réz-, cink-, vas- és egyéb hulla-
dékot. Ólommalakat (ólomhamut)
veszünk, vagy pedig eserdebe
tisztá ólmot szállítunk:*

„OFÉ” Olvasztó és Fémértékesítő

Budapest VI, Vasvári Pál-utca 8 (Operánál)
Öntöde: Budapest VIII, Öröds-utca 13 (Baross-utca felé)
Telefonhívószám: 94-68

HORVÁT LAJOS GRAFIKAI SZAKÜZLETE RT

BUDAPEST
VII, ARÉNA-ÚT 80. SZÁM
TELEFON:
JÓZSEF 32—03

WALDMANN FERENC PAPÍRGYÁRAK-LERAKATA ÉS NAGYKERESKEDELMI RT

BUDAPESTEN, V. KERÜLET, FALK MIKSA-UTCA 13. SZÁM ALATT

SÜRGŐNYCÍM: PAPIROLEUM BUDAPEST
TELEFON: 96—19 ÉS 142—51

Allandó nagy raktárral rendelkezik a grafikai szakma részére szükséges mindennemű papírban

PUSZTAFI ZSIGMOND

GRAFIKAI SZAKÜZLET
BUDAPEST V. TÁTRA-UTCA 6. SZÁM
TELEFON 31-43

RÓNA és PUSZTAFI

GRAFIKAI GÉPEK ÉS SZERELVÉNYEK GYÁRA
BUDAPEST III. BÉCSI-ÚT 42
TELEFON 54-48

HAYNALD PAPÍRKERESKEDELMI RT

H. H. ULLSTEIN, LEIPZIG MAGYARORSZÁGI KÉPVISELŐJE

BUDAPEST
BÁLVÁNY-UTCA 15

TELEFON: 45-33

Allandó raktár

*mindenféle nyomó-, író-, csomagolópapírokban és le-
mezekben, bankposta- és borítópapírok különlegessége*

GRÓSZ ÉS VIDOR

PAPÍRNAGYKERESKEDÉS

BUDAPEST
VII, KERTÉSZ-UTCA 20

TELEFON
JÓZSEF 126-54

*Mindennemű okmány-, könyv-, famen-
tes, nyomó-, színes és fődélpapírok nagy
raktára. Papír és boríték gyári képviselete*

FREUND-BARÁT-FÉLE PAPÍRNAGYKERESKEDÉS ÉS GRAFIKAI SZAKÜZLET

BUDAPEST V, ORSZÁGHÁZ-TÉR 4 • TELEFON 82-35 • SÜRGÖNYCÍM: FEBARÁT

MINDENNEMŐ
KÖNYVNYOMDAI ÉS KÖNYVKÖTÉSZETI
BETŰK, FESTÉKEK, ANYAGOK ÉS GÉPEK, ÜGYSZINTÉN
NYOMÓ-, ÍRÓ- ÉS CSOMAGOLÓPAPÍR
ÁLLANDÓ RAKTÁRA

A DREZDAI GYORSSAJTÓGYÁR RT. COSWIG I/SA ÉS A PREUSSE & CO. G. M. B. H. KÖNYVKÖTÉSZETI
ÉS DOBOZGYÁRI GÉPGYÁR MAGYARORSZÁGI VEZÉRKÉPVISELETE

SZAKÁCSMŰVÉSZET

A MAGYARORSZÁGI
SZAKÁCSOK HAVI SZAKFOLYÓIRATA
SZERKESZTI: CZINHOBER FERENC
FŐMUNKATÁRS: IFJ. FÉSZL JÓZSEF

I. ÉVFOLYAM • BUDAPEST, 1922 MÁRCIUS 15 • 3. SZÁM

A „Szakácsvészet” borítólapjának pályázatán 2. díjjal jutalmazott pályamű.

Tervezte és szedte: Ullmann Sándor.

Készült: Pápai Ernő műintézetében Budapest.

Nyomta: Kovács József IV.

SZERKESZTI:
CZINHOBER FERENC

FŐMUNKATÁRS:
IFJ. FÉSZL FERENC

SZAKÁCSMŰVÉSZET

A MAGYARORSZÁGI SZAKÁCSOK HAVI SZAKFOLYÓIRATA

4

SZÁM
I. ÉVFOLYAM

BUDAPEST 1922 ÁPRILIS HÓ 1

A Szakácsművészet címlap-pályázaton
III-ik díjjal jutalmazott pályamű

Felvezte és szerdte: Bulkoosky Bertalan
Nyomta: Bohn Antal

1919. ÉVI TÖRÖLÉS
1919. ÉVI TÖRÖLÉS

CZINHOBEL FERENC
CZINHOBEL FERENC

SZAKASZMŰVÉSZET

A MAGYARORSZÁGI SZAKASZON HAVI SZAVFOLYÓIRÁ

4
MÁJUS
1. ÉVFOLYAM

BUDAPEST 1922. APRILIS 10.

**GENZSCH & HEYSE
BETŰÖNTŐDE
HAMBURG-MÜNCHEN**

MAGYARORSZÁGI
KÉPVISELŐJE

**KALLÓS ÖDÖN
GRAFIKAI SZAKÜZLET**

BUDAPEST V. WAHRMANN-UTCA 6
TELEFON: 130-17

TELEFON: J. 6-35. SÜRGÖNYCÍM: BERGWIRT BUDAPEST

**BERGER
ÉS WIRTH**

ELSŐ MAGYAR KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDAI
FESTÉK- ÉS HENGERANYAGGYÁR

BUDAPEST
IX. MARTON-UTCA 19

M. KIR. POSTATAKARÉKPÉNZTÁRI SZÁMLA SZÁMA 23244
GIROSZÁMLA A MAGYAR ÁLTALANOS HITELBANKNÁL

ELSŐ MAGYAR ACÉLÁRÚ- ÉS SZERSZÁMGYÁR

ALAPÍTVÁ 1859

BARTUSEK KÁROLY

BUDAPEST V, BERZENCZEY-UTCA 30
TELEFON 17-43

Gyárt: Nyomdak és könyvkötészetek részére papírvágó késeket, elsőrendű angol téglacépból békebeli minőségben, utolérhetetlen kivitelben, jótállás mellett. Kiütővasakat, vésőket, szedőhajókat, ivfogókat, téglanyomórúgókat. Papírgyárak részére: körkéseket. Elvállalja továbbá nyomdak, könyvkötődek, papírgyárak, dobozgyárak késeit készítés végett, helyben és vidékre. Mint a leg-
régibb speciális cég e téren, össze nem téveszthető

ÁRAJÁNLATOKKAL A CÉG SZÍVESEN SZOLGÁL

VÉRTESI ALADÁR

LEVÉLBORÍTÉK-
ÉS PAPIRNEMÜGYÁR

BUDAPEST IV, FŐVÁM-TÉR 4
GYAR:

IV, MOLNÁR-UTCA 33

TELEFON:
JÓZSEF 102-51
JÓZSEF 102-52
JÓZSEF 62-49

GEBRÜDER SCHMIDT

G. M. B. H.
FRANKFURT a/M ÉS BERLIN

**Kö- és könyvnyomdai,
valamint mélynyomó- és Offset-festékek
és hengeranyaggyára**

MAGYARORSZÁGI
VEZÉRKÉPVISELET ÉS LERAKAT:

**FREUND-BARÁT-FÉLE
PAPIRNAGYKERESKEDÉS ÉS
GRAFIKAI SZAKÜZLET**

BUDAPEST V, ORSZÁGHÁZ-TÉR 4
TELEFON: 82-35

FUCHS DÁVID

GRAFIKAI SZAKÜZLET ÉS GÉPNAGYKERESKEDÉS

BUDAPEST VI, ARADI-UTCA 22

TELEFON 21-91

ALLANDÓ
NAGY RAKTÁRA
HASZNALT, JAVÍTOTT GÉPEK-
BEN BÄRMIKOR MEG-
TEKINTHETÖ

ALAPITTATOTT 1885

HASZNALT
GÉPEKET LEGMAGA-
SABB ÁRON VÁSÁROL, ESET-
LEG ANYAGOKRA
BECSERÉL

ELSŐ MAGYAR BETÜÖNTÖDE^{RT}

BUDAPEST

VI, DESSEWFFY-UTCA 32

Érdekközösségben a Schriftgießerei
D. Stempel A.-G. Frankfurt a. M. céggel

**DIVATOS
SZÖVEG ÉS CIMBETÜK**
MAGYAR, NÉMET, LENGYEL, HORVÁT
TÖT, ROMÁN, BOLGÁR, SZERB, GÖRÖG
SZEDÉSHEZ

*

A LINOTYPE SZEDÖGÉPEK BETÜVEL
EGYEZÖ VÁGÁSÜ BETÜK KÉZI SZEDÉSRE

*

SIMA ÉS MINTÁZOTT RÉZLÉNIÁK
TELJES NYOMDAI BERENDEZÉSEK

*

TELEFONSZÁM 23-70

WOTTITZ VILMOS
FOTOCINKOGRÁFIAI
MŰINTÉZETE

TELEFON

679

BUDAPEST IV, KOSSUTH LAJOS-UTCA 1

Wilhelm Woellmer's Schriftgiesserei - Berlin

Messinglinien-Fabrik und Gravier-Anstalt

Mintafüzetekkel szívesen
szolgái képviselöm:

OFFENBERGER MIKSA, BUDAPEST

VIII, József-
körút 53